

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta

Kauppätieteiden laitos

Velkaantuminen ja kulutusluotot

Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja
kauppätieteiden tiedekunta
Taloushallinto ja rahoitus
Maarit Leinonen
3.10.2014

ABSTRAKTI

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta		Yksikkö Kauppatieteiden laitos	
Tekijä Leinonen, Maarit Anneli			
Työn nimi Velkaantuminen ja kulutusluotot Incurring of a debt and consumer debts			
Pääaine Taloushallinto ja rahoitus	Työn laji Pro Gradu - tutkielma	Aika syksy 2014	Sivuja 72+6
<p>Tiivistelmä</p> <p>Suomessa on velkaantuneita yhä enemmän. Talousongelmat ovat yhä vakavampi ongelma, johon tulee puuttua monella eri taholla. Suomen valtio yhdessä kuntien ja kaupunkien kanssa järjestää velkaantuneille ilmaista talous- ja velkaneuvontaa. Tällä toiminnalla pyritään auttamaan jo ongelmiin joutuneita.</p> <p>Tämän lisäksi EU:n taholta on tehty erilaisia direktiivejä, jotka pyrkivät estämään holtitonta velkaantumista ja säättämään rajoja luotonantajille. Näillä toimilla on ainakin pikavippejä antavat yrityksen kuriin ja sitä myötä myös velkaantuminen niillä kuriin. Velkaantuminen itsessään ei ole ongelma, sillä monella taloutensa hyvin hoitavalla on velkaa. Ongelma on se, että veloista ei enää selviydy.</p> <p>Tässä Pro Gradu tutkielmassa tartutaan tähän hyvin ajankohtaiseen aiheeseen suorittamalla kysely Kainuun talous- ja velkaneuvonnan asiakkaille. Heiltä tiedusteltiin syitä miksi he kokevat velkaantuneensa sekä asenteita velkaantumista, luotonottoa ja säästämistä kohtaan. Tutkielma suoritettiin internet-kyselynä, jotta vastausprosentti saataisiin mahdollisimman suureksi. Aiemmat Kainuun talous- ja velkaneuvonnan kanssa tehdyt tutkimukset ovat kärsineet huonosta vastausprosentista.</p> <p>Tutkielmassa havaittiin, että oli moninaisia syitä, jotka vastaajat nimesivät velkaantumisensa syyksi. Tärkeimmät syyt olivat työttömyys, terveydelliset ongelmat sekä parisuhdetilan muutos. Tällaisiin ei ollut osattu varautua etukäteen, jonka vuoksi olosuhteiden muututtua, velat kasvoivat. Positiivista oli kuitenkin huomata, että moni vaikutti kyselyn perusteella hieman parantaneen taloudellista otettaan. He maksoivat laskunsa ajallaan ja olivat suorittaneet heille myönnettyä velkajärjestelyä sovitusti.</p>			
Avainsanat kulutusluotto, velkaantuminen, säästäminen, velkaneuvonta			

ALKUSANAT

Useampi kuukausi on ehtinyt kulua tämän tutkielman parissa. Idea tutkielman aiheeseen lähti työelämästä, jossa tapasin henkilöitä, joilla oli ongelmia oman taloudenhallinnan kanssa. Halusin kartoittaa mikä saa ihmiset ottamaan luottoa, jos taustalla potee epäily omasta maksukyvyistä. Siitä aihe on hieman tarkentunut kohderyhmän myötä.

Haluan kiittää koko Kainuun talous- ja velkaneuvonnan henkilöstöä, Kirsiä, Liisaa ja Esa, suuresta avusta, jonka avulla sain tämän prosessin käyntiin. Kiitos kuuluu myös ohjaajalleni, Jyrki Niskaselle, jolta sain viime metreilläkin hyviä neuvoja varsinkin käytännön asioissa.

Suurin ja kaunein kiitos kuuluu perheelleni, joka on tukenut minua koko prosessin ajan. Avopuolisoni Kalle, olet ollut minulle todella tärkeä tukipilari ja olet pitänyt minut järjissäni tutkielman kirjoituksen ajan. Poikani Veeti, iloinen hymysi ja hersyvä naurusi saa turhautumiseni katoamaan hetkessä. Äitini Marjatta, olet avuliaasti tarjoutunut lastenvahdiksi, kun tarve on ollut suuri. Kiitos teille kaikille, olette korvaamattomia!

Sisällysluettelo

Abstrakti.....	2
Alkusanat	3
1 Johdanto	5
1.1 Tutkimusongelma ja aineisto	6
1.2 Tutkielman merkitys	7
1.3 Tutkielman rakenne.....	7
2 Velkaantuminen	9
2.1 Syyt velkaantumiseen	11
2.2 Velkaantumisen jälkiseuraamukset.....	14
2.3 Apu velkaantuneille	16
2.4 Velkajärjestely	18
2.5 Säästäminen velkaantumisen esteenä.....	19
3 Kulutusluotot.....	21
3.1 Kulutusluottojen myöntäjät.....	25
3.2 Kulutusluottojen tarkoitukset.....	26
3.2.1 Kulutusmenojen kehitys.....	27
3.2.2 Tulojen vaikutus kulutukseen	28
3.3 Luottoihin liittyvät lait	29
4 Tutkielman aineisto ja tutkimusmenetelmät	31
4.1 Aineisto	31
4.2 Tutkimusmenetelmät.....	38
5 Tutkimustulokset.....	41
5.1 Tulosten analysointi	54
5.2 Johtopäätökset.....	60
6 Yhteenveto	62
Lähteet.....	67
LIITE 1: Kyselyn saatekirjelmä.....	73
LIITE 2: Kyselylomake	74
LIITE 3 Tutkimuslupa	78

1 JOHDANTO

Kotitalouksien velkaantuminen on nousemassa kenties korkeammalle kuin koskaan ja uutisissa kerrotaan yhä useammin hyvinkin mittavista lomautuksista tai irtisanomisista. Yhdysvalloista alkanut finanssikriisi on vaikuttanut Suomeenkin ja Kainuussa on nähty vaikutuksia myös. Vuonna 2013 Suomen Asiakastieto Oy rekisteröi ennätyselliset 1,8 miljoonaa maksuhäiriömerkintää, joka kertoo myös siitä, että talouden hallinta ei talouksilla ole enää kunnossa. Yksityishenkilöiden velkaantuminen on tällä hetkellä vakava ongelma, johon on alettu kiinnittää huomiota.

Harvemmin kuluttajat velkaantuvat pelkästään kulutusluotoilla, vaan heillä on yleensä myös asuntolainaa. Asuntolainan lisäksi heillä on mahdollisesti jopa useampia kulutusluottoja, joiden avulla velkaantuminen on mahdollista. Mahdollisten elämäntilannemuutosten myötä tulojen tippuminen vaikeuttaa monen erillisen lainan maksua ja tällä tavoin saattaa aiheuttaa henkilölle taloudellisia ongelmia ja ylivelkaantumista. Täytyy siis huomioida, että velkaantuminen ja ylivelkaantuminen ovat eri termejä. Koljonen&Römer-Paakkanen määrittelevät tutkimusraportissaan ylivelkaantumisen olevan sellainen tilanne, jossa henkilö ei kykene suoriutumaan velkojen hoitoon olemassa olevilla tuloillaan. (Koljonen&Römer-Paakkanen, 3) Velkaantuminen itsessään ei siis luo ongelmallista tilannetta, vaan vasta se, kun veloistaan ei pysty selviytymään omilla tuloillaan.

Muttalainen esittää kirjassaan ”Luottoyhteiskunta”, että aiemmin tehtyjen tutkimusten perusteella voidaan täsmentää useita, jopa kymmeniä, tekijöitä, jotka ovat tavalla tai toisella vaikuttaneet velkaongelmiin. Sitä, kuinka paljon nämä tekijät ovat vaikuttaneet, ei kuitenkaan pystytä näiden tutkimusten perusteella määrittämään. (Muttalainen, 53) Tässä olisi tulevaisuudessa hyvä tutkimusaihe, kenties enemmän pohjaa laadulliselle tutkimukselle kuin kvalitatiiviselle. Olisi kuitenkin ennaltaehkäisyn kannalta hyvinkin tärkeää tietää, kuinka paljon mikäkin tekijä vaikuttaa. Onko esimerkiksi asuinpaikalla väliä, jos koulutusaste on jäänyt alhaiseksi, voidaan tällöin infrastruktuurilla vaikuttaa tällaisiin asioihin?

1.1 Tutkimusongelma ja aineisto

Tämän Pro gradu - tutkielman tarkoituksena on kartoittaa, millä tavoin Kainuun SOTE – yhtymän velkaneuvonnan asiakkaat ovat joutuneet tilanteeseen, että tarvitsevat velkaneuvontaa. Lisäksi tarkemmin tarkoitusta on selvittää kulutusluottojen roolia ihmisten velkautumisessa. Halutaan myös selvittää asiakkaiden asenteita velkaantumista kohtaan. Kysely lähetettiin vuosien 2012-2014 asiakkaille, jotka ovat antaneet velkaneuvontaan heidän sähköpostiosoitteensa. Lisäksi kyselyyn haluttiin mukaan velkaneuvonnan entisiä asiakkaita, jotka ovat tavalla tai toisella päättäneet oman yhteistyön Kainuun velkaneuvonnan kanssa. Heiltä oli tarkoituksena saada tietoja, miten heidän talousasiat ovat muuttuneet velkaneuvonnan asioinnin jälkeen. Tarkoituksena oli suorittaa kysely yhteistyössä Kainuun velkaneuvonnan kanssa ja postitus vanhoille asiakkaille tulisi siten, että tutkija ei välttämättä näkisi asiakkaiden nimiä, vaan postitus tehdään velkaneuvonnan toimesta. Tutkielman edetessä kuitenkin havaittiin, että sähköpostitse tehtävä kysely saattaisi tuottaa enemmän vastauksia kuin perinteisen postin kautta suoritettava. Sähköpostikysely toimitettiin niin ikään siten, että tutkija ei näe asiakkaiden henkilöllisyyttä. Kyselyssä itsessään ei kysytä nimeä, vastaaminen on anonymia, jotta asiakkaiden henkilöllisyyttä ei voida todentaa. Kyselyn lisäksi yhteistyö Kainuun velkaneuvonnan kanssa tarkoittaa tutkielman tekijän pääsyä arkistoon lukemaan jo olemassa olevien asiakkaiden velkakertomuksia. Tällä on tarkoituksena syventää tutkijan tietoja tutkittavasta asiasta, ei niinkään yksittäisistä tapauksista.

Kainuun talous- ja velkaneuvonnan alueeseen kuuluu Kajaani, Hyrynsalmi, Suomussalmi, Paltamo, Puolanka, Kuhmo, Sotkamo, Ristijärvi, Kuusamo ja Taivalkoski. (Kainuun SOTE, 2014) Uusia asiakkaita vuosina 2012-2013 Kainuun talous- ja velkaneuvonnassa oli noin 500 henkeä. Aiemmin Kainuun talous- ja velkaneuvonnan asiakkaille on suoritettu kysely, jonka vastausprosentti on ollut huono. Tämän vuoksi ajatus sähköisestä kyselystä nousi esiin ja kysely vanhoille asiakkaille päätettiin suorittaa pelkästään sähköisessä muodossa. Koska vastausprosenttia haluttiin hyväksi, vuoden 2014 asiakkailta alettiin kysyä huhtikuussa suostumus kyselyyn. Jokaiselle uudelle asiakkaalle annettiin kysely, jonka he saivat täyttää rauhassa kotonaan ja palauttaa talous- ja velkaneuvonnan tiloihin. Vastoin odotuksia, asiakkaille annetut lomakkeet eivät tuottaneet niin paljoa lisäarvoa tutkielmalle kuin odotusarvo olisi luvannut. Sen sijaan vastauksia saatiin kohtalaisesti sähköisessä versiossa. Sähköpostiosoitteita on alettu kysymään velkaneuvonnan asiakkailta vasta viime vuosina, jonka vuoksi jos kysely suoritettaisiin uudelleen parin vuoden päästä, saatettaisiin saada huomattavasti paljon enemmän vastauksia, sillä sähköpostiosoitteitakin olisi huomattavasti enemmän.

1.2 Tutkielman merkitys

Ajatus tutkielman aiheesta kumpuaa tutkijan itsensä työelämässä nähdystä maksuvaikeuksista ihmisten keskuudessa. Heräsi kysymys siitä, minkä vuoksi ihmiset haluavat ottaa velkaa ilman tietoa siitä, miten pystyy maksamaan sen pois. Tutkielmalla pyrittiin hakemaan vastauksia sekä tähän kysymykseen että muihin luottoihin ja säästämiseen liittyviin asennekysymyksiin. Tutkimus on ajankohtainen, sillä kulutusluottoja on myönnetty 2000-luvulla huomattavasti enemmän kuin aiemmin. (Finanssialan keskusliitto (a), 2010) Lisäksi pienituloisten työssäkäyvien määrä Suomessa on lisääntymässä. (TakuuSäätiö, 2010) Aiemmissä tutkimuksissa on huomattu, että työttömyydellä ja luottojen ostoilla on korrelaatiota keskenään, jonka vuoksi tämä aspekti on myös ajankohtainen.

Tutkielman tarkoituksena on antaa kainuulainen näkökulma velkaantuneista henkilöistä, heidän syistään velkaantumiseen sekä heidän asenteistaan velkaantumista ja säästämistä kohtaan. Aiempia tutkimuksia on toki tehty, joten aihe ei ole uusi, mutta ajankohtainen kylläkin. Uudet säännökset muiden muassa kulutusluottoja kohtaan ovat voineet hyvinkin vaikuttaa pikavippien ottoon, mikä huomataankin teoriaosuudessa. Velkaneuvonnan henkilökunnan mukaan nykyään sekä käräjäoikeudet että velkojat ovat tarkempia siitä, onko velallinen velkaantunut niin sanotusti kevytmielisesti ja pyrkivät eväämään esimerkiksi velkajärjestelyn sillä perusteella. Velkajärjestelyn eväämisellä halutaan osoittaa velkaantuneille, että velkojen ottamisella on seurauksia ja että jos he eivät ymmärrä omaa talouden hoitoaan, heillä ei ole etuoikeutta aloittaa puhtaalta pöydältä.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielman rakenne koostuu kohdasta pääkohdasta, teoria- ja empiriaosasta. Teoriaosuudessa halutaan luoda katsaus kuluttajaluottoihin, velkaantumisen kautta kulutusluottoihin päätymiseen. Kulutusluotto-osiossa halutaan saada lukijalle käsitys siitä, mitä kulutusluotot ovat, ketkä niitä myöntävät ja minkälaisilla pelisäännöillä ja lakipykälillä niitä saa myöntää. Velkaantumisessa halutaan perehtyä aiheeseen, miten kulutusluotoilla ajaudutaan velkaantumiseen ja minkälaisia jälkiseuraamuksia velkaantumisesta voi olla.

Tutkielman ensimmäinen luku luo katsauksen tutkielman aiheeseen, tutkimusongelmaan ja –menetelmiin sekä tutkielman merkitykseen. Toisessa luvussa syvennyttään kotitalouksien velkaantumiseen, siihen johtaneisiin syihin sekä jälkiseuraamuksiin, joita velkaantumisesta voi seurata. Toisessa luvussa tarkastellaan myös millä tavoin säästäminen voi olla positiivisella tavalla estämässä velkaantumista ja minkälaista apua velkaantunut voi saada. Kolmannessa luvussa tarkastellaan kulutusluottoja, niiden historiaa ja lainsäädäntöä tänä päivänä.

Neljännessä ja viidennessä luvussa luodaan katsaus tehtyyn tutkielmaan ja esitellään tulokset sekä tulosten perusteella tehdyt johtopäätökset. Luvuissa esitellään myös tutkielmassa käytetyt menetelmät. Viimeisessä luvussa luodaan yhteenveto koko tutkielmasta ja sen tuloksista.

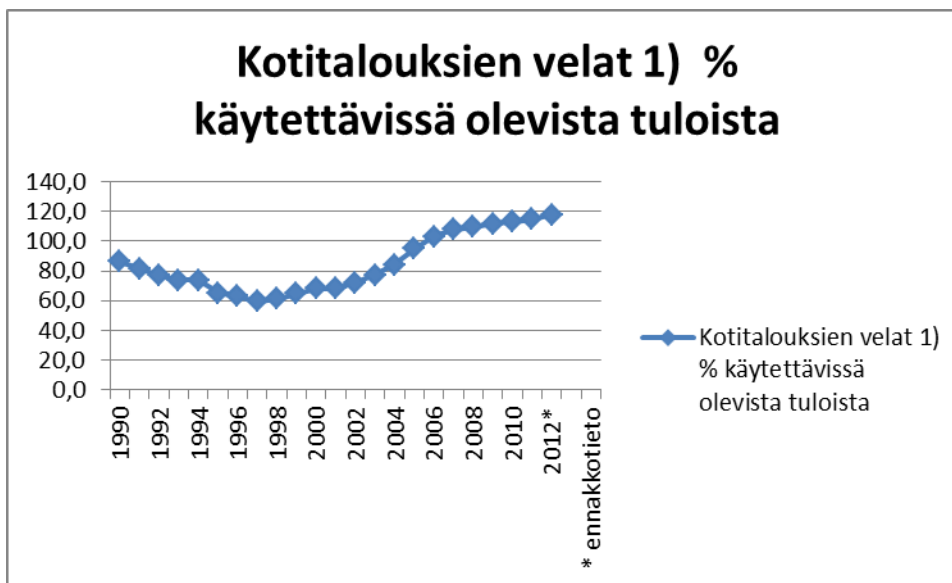
2 VELKAANTUMINEN

Rahamarkkinat ovat muuttuneet suuresti viimeisten 20 vuoden aikana ja muutos on luonnollisesti vaikuttanut myös kotitalouksien kulutukseen ja taloudelliseen käyttäytymiseen. Vaikka henkilö olisikin hoitanut omat raha-asiansa normaalisti hyvin, voi yht'äkkäinen muutos elämäntilanteessa tai turbulenssi rahamarkkinoilla vaikuttaa negatiivisesti henkilön talouteen. Peura-Kapanen ym. esittääkin, että sekä ylivelkaantumisesta että velkaongelmista ovat tulleet pysyviksi ongelmiksi yhteiskuntalle. (Peura-Kapanen, Raijas & Lehtinen 2010, 17). Myös Muttilainen tukee tätä ajatusta, että muutos on lähtöisin kauempaa, joskin on eskaloitunut vasta viime aikoina. 1980-luvulla luottosäännöstelyn vapautuminen kiihdytti luottojen ottoa sekä edisti velkaantumista. (Muttilainen, 158)

Suomalaisten velkaantuminen on tapahtunut hyvinkin nopeasti. Tilastokeskuksen tekemien selvitysten mukaan vuosien 2002-2010 välillä asuntokuntien velkaantuminen on jopa kaksinkertaistuminen. Vaikka tulotkin ovat kasvaneet, on velkojen suhteellinen kasvu kuitenkin huomattavasti suurempaa kuin tulot. On nähtävissä suuria muutoksia ihmisten asenteissa velkaantumista kohtaan ja onkin hyvin huolestuttavaa, että velan ottoa ja velkaa ei enää koeta riskitekijöiksi. Osamaksuilla ja kytkyillä ostetaan vaikka minkälaisia tuotteita pienistä ostoista kuten puhelimista isoihin ostoihin, kuten autoihin. Tulee kuitenkin huomioida, että vaikka Suomessa asuntokuntien velkaantuminen onkin kasvanut huomattavasti, on Suomi velkaantumisessa keskitasoa. Muista Pohjoismaista esimerkiksi Tanskassa on velkaa kolme kertaa enemmän kuin Suomessa. (Kangasniemi, 2011)

Suomessa sekä 1990-luvun lama että vuoden 2008 taantuma iskivät ulkopuolelta. 1990-luvun lamassa vienti varsinkin Neuvostoliittoon kärsi hyvin merkittävästi ja kun vienti tyrehtyi pääasialliseen vientimaahan, voi voitu joustaa jäykässä palkkarakenteessa, jonka vuoksi ulkopäin tullut shokki tuntui vielä kovemmalta. Suomen markka joutui kovan spekulointin kohteeksi ja vuoden 2008 taantumaa jouduttaessa yksi Suomen ja muidenkin Euro-maiden vahvuuksista oli yhteisvaluutta, joka vakautti hintoja. Kuitenkin myös vuoden 2008 taantuma nähdään tulleen ulkopuolelta, sillä Yhdysvalloista alkunsa saanut luottokriisi alensi kysyntää rahoituksen saannin vaikeutuessa. (Gorodnichenko ym. 2009, 2).

Kotitalouksien velkaantumisaste, eli kotitalouksien velan määrä suhteessa käytettävissä oleviin tuloihin, on kasvanut huomattavasti 2000-luvun alusta ja on tällä hetkellä korkeimmillaan, kun verrataan velkaantumisasteita 1990-luvun laman jälkeen. Tämä huomataan alla olevasta kuvasta (Kuva 1.) Samaan aikaan kotitalouden säästävät yhä vähemmän prosentuaalisesti käytettävissä olevista tuloistaan. (Tilastokeskus (a), 2014) Myös pienituloisten osuus velkaantuneissa on havaittavissa suuri kasvu. Varsinkin ikäryhmässä 30–40-vuotiaat kulutusluottojen kautta velkaantuminen ja niiden kautta saadut maksuhäiriöt ovat nousussa. (Ahlqvist & Raijas, 74)

Kuva 1, Kotitalouksien velkaantumisaste (Tilastokeskus (a), 2014)

Velkaantumisaste on yksi hyvä objektiivinen mittari koskien kuluttajien ylivelkaantumista. Toisena esimerkkinä objektiivisesta mittarista esitetään Suomen Asiakastiedon ylläpitämä luottotietorekisteri. Muihin Pohjoismaihin verrattuna suomalaisten velkaantumisaste on vähäisempää kuten myös yleisesti koko Euroopan tasolla. Kuitenkin tulee huomata, että pieni osa velkaantuneista, vuonna 2010 4,5 prosenttia kotitalouksista, omasi jopa yli 500 prosentin velkaantumisasteen. (Peltola, 85-86)

Luottojen käytön yleistymisen on osaltaan lisännyt velkaantumista. Nykyään saatetaan hankkia kotiin helpommin tai enemmän tai lähteä useammin lomalle, sillä luotonsaaminen on yhä helpompaa. Monella yrityksellä on osana heidän myyntipaketiaan oma rahoitus, jonka kautta asiakas voi maksaa osamaksulla tuotteen. Tällaiset valmiit paketit ovat omiaan helpottamaan velkaantumista ja ongelmiin joutumista. (Peura-Kapanen&Raiskinmäki, 5) Muttilainen esittää kirjassaan ”Luottoyhteiskunta”, että esimerkiksi osamaksuohjelmat ovat merkinneet nimensä

mukaisesti maksun pilkkomista pieniin eriin ja täten jatkuvaa sidettä luottorahaan. Tämä jatkuva side luottorahaan alkaa olla hyvinkin tavanomaista ja jopa suotavaa. Varsinkin Yhdysvalloissa luottokorttien käyttöönoton koetaan vaikuttaneen etukäteisharkintaan negatiivisesti, voidaan jopa sanoa sen poistuneen kokonaan korttien myötä. (Muttalainen, 50)

Luottokorttiyhteiskuntaa on tutkittu enemmänkin sosiologian puolella. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa huomattiin, että talouden taantuma 1990-luvulla lisäsi luotonkäyttäjien tietoa luottojen vaaroista ja tällä tavoin hillitsi heidän haluaan velkaantua. Halusta olla velkaantumatta huolimatta Yhdysvalloissa luottojen merkitys on hyvin suuressa roolissa. Sama pätee myös moniin muihin läntisiin luottoyhteiskuntiin, varsinkin toisen maailmansodan jälkeen. Vaikka luotot parhaimmillaan laajentavat kotitalouksien käytettävissä olevia varoja, niiden takaisinmaksu tulevaisuudessa kaventaa sitä. (Muttalainen, 51)

2.1 Syyt velkaantumiseen

Aiempien tutkimusten perusteella voidaan nähdä erityisesti nuorten velkaantumisen syiksi muiden muassa kodin perustaminen, talouden hoidon kokemattomuus, työttömyys tai laskujen kasautuminen. Uusien parisuhteiden myötä myös epäluotettava puoliso voi jättää laskuja maksamatta, jolloin toinen osapuoli voi joutua kärsimään tästä maksamalla rästit tai ottamalla jopa velkaa hänen vuokseen. (Koljonen&Römer-Paakkanen, 14-15) Voidaan myös todeta, että varsinkin nuoret henkilöt omaksuvat omat kulutustottumuksensa hyvin pitkälti omien vanhempien perusteella. Tätä kutsutaan ennakoivaksi sosialisatioksi ja sen myötä nuoren henkilön määritelmä jokapäiväisestä tarpeesta muodostuu jo alle teini-ikäisenä. Vastaavasti taannehtiva sosialisatio tarkoittaa sitä, kun vaikutus tapahtuu saman sukupolven sisällä esimerkkinä kaveripiirin keskuudessa. Ilmosen mukaan nykyään nimenomaan taannehtiva sosialisatio on yleisempää, sillä ystävien vaikutus omiin kulutustarpeisiin vaikuttaa suuressa määrin. (Ilmonen, 82-83)

Englannissa vastaavasti Crook on tehnyt tutkimuksen englantilaisten keskuudessa ja tässä tutkimuksessa huomataan, että asenteilla on väliä velan ottamiseen. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi tulojen suuruudella, asuinmuodolla sekä perheen koolla on vaikutus siihen, miten paljon luottoa otetaan. Vastaavasti taloudellisella aspektilla, kuten korkojen mahdollisella nousulla ei sinänsä ollut tilastollista vaikutusta ihmisten lainan otto päätöksiin. (Crook, 86-90)

Ahlqvist & Rajas esittävät, että postmodernin kulutuksen piirre, ostotapahtuman ja rahan käytön eriaikaistuminen, voi tietyllä tapaa edesauttaa kuluttajia velkaantumaan. Luottokortilla maksettaessa ei tule samankaltaista rahasta luopumisen tunnetta kuin käteisostoissa. Aiemmin voitiin ajatella tulonjakotutkimusten tuovan tarvittavan määrän tietoa ihmisten kulutuksesta. Näitä tutkimuksia on tehty vuosittain ja vertailu kansainvälisesti on helppoa. Luoton ottaminen on kuitenkin tänä päivänä niin helppoa, että ei voida ajatella ihmisten elävän vain ja ainoastaan tuloillaan. (Ahlqvist & Rajas, 28-29)

Muttalainen esittää velkaongelmallisille kaksi eri kategoriaa: maksukyvyttömät tai maksuhaluttomat. Suurin osa velkaongelmallisista kuuluu ensimmäiseen kategoriaan, mutta löytyy myös sellaisia, jotka ovat maksuhaluttomia. Heillä kenties varallisuus riittäisi maksamaan velkoja pois, mutta he eivät kuitenkaan tee sitä, kenties saamattomuuttaan. Yhtä tärkeää on huomata, että henkilö on itse voinut ”kevytmielisyyttään” velkaantua. Tällaisesta esimerkkinä käytettäköön peliongelmaa, joka voidaan luokitella myös riippuvuudeksi. Henkilö on voinut omalla käytöksellään aiheuttaa hyvinkin suuret velkamäärät. Toisaalta elämäntilanteiden muuttuessa hän on yhtä lailla voinut jäädä työttömäksi ja voidaan täten katsoa hänen olleen velkaantunut olosuhteidenmuutoksen vuoksi. (Muttalainen, 54)

Tulojen vaikutusta velkaantumiseen tulee myös tarkastella, sillä vaikka tuloerojen kasvu näyttää pysähtyneen 2000-luvun alkuvuosina, on silti havaittavissa suuria eroja. Pienituloisten tulokehitys on kuitenkin heikointa ja suuri- ja pienituloiset poikkeavat toisistaan suuresti myös koulutukseltaan ja sosioekonomiselta asemaltaan. Suurituloisempia ovat enimmäkseen ylempät toimihenkilöt, kun taas pienituloisiin kuuluu muiden muassa työttömiä, opiskelijoita ja eläkeläisiä. Vaikka tähän ryhmään kuuluu myös eläkeläisiä, pienituloisuuden on nähty keskittyvän pitkälti nuoriin. Varsinkin yksinhuoltajien osuus pienituloisissa on suurempi kuin muissa tuloryhmissä. Pienituloisiksi on määritelty sellaiset henkilöt, joiden kotitalouksien ekvivalentit käytettävissä olevat tulot ovat pienemmät kuin puolet koko väestön mediaanituloista. (Ahlqvist & Rajas, 9)

Myös Muttalainen esittää tulojen merkitystä velkaongelmiin. Sen sijaan veloilla velkaantuminen ei olisi jakaantunut hieman tasaisemmin väestön kesken. Toisin sanoen keski- ja suurituloisilla olisi eniten velkaa, mutta heillä on myös eniten tuloja. Pienituloisilla ei välttämättä niin paljoa tuloja, mutta ei määrällisesti niin paljoa velkaakaan. (Muttalainen, 143)

Voidaan nähdä, että suurituloisilla on enemmän tuloja, joiden avulla he pystyvät selviytymään omista veloistaan. Lainan hoitokustannukset voivat olla myös halvemmat suurituloisilla, sillä heillä

on kenties enemmän likviditeettiä pankin silmissä. Hoitokustannuksiin mukaan luettu korko voi olla siis pienempi hyvätuloisilla, jolloin mahdollisiin elämäntilannemuutoksiin on heillä helpompi mukautua. (Mäki-Fränti, 75)

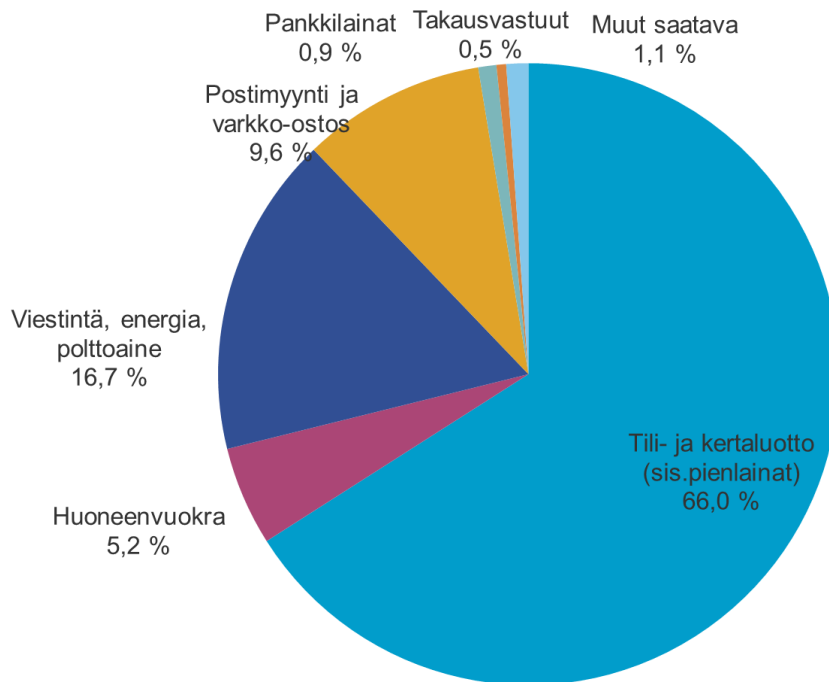
Garðarsdóttir ja Dittmar tutkivat Islannissa materialismi suhdetta velkaantumiseen ja hyvätuloisuuteen. Aiemmissä tutkimuksissa ei ole todettu evidenssiä siitä, että velkaantuminen olisi johdannaista materialismista (muiden muassa Watson sekä Pinto ym.), mutta taipumus materialismiin voi aiheuttaa suurempaa kulutusta. Aiemmissä tutkimuksissa huomautettiin myös, että erityisesti luottokortin käytöllä on löytynyt suuri yhteys siihen, miten huonosti ymmärtää taloutta ja taloudenhoitoa. (Garðarsdóttir&Dittmar, 471-472) Omassa tutkimuksessaan Garðarsdóttir ja Dittmar kuitenkin tekivät johtopäätöksiä, että jotta ylivelkaantuminen saadaan pysähtymään, on tärkeintä saada selville todellinen syy ylivelkaantumiseen. Taloudenhoidon opettaminen on myös tärkeää, mutta jos perimmäinen syy ei ole tiedossa, velkaantuminen ei välttämättä pysähdy lopullisesta. (Garðarsdóttir&Dittmar, 480) Islanti on hyvin mielenkiintoinen tutkimuksen kohde, sillä siellä talouskriisin alettua tapahtui taloudessa paljon ja nopealla aikataululla. Tämän vuoksi normaalia elämää elävä kansalainen ei voinut reagoida tarpeeksi nopeasti koko valtiossa tapahtuviin muutoksiin.

Tilastokeskuksen julkaisun mukaan varsinkin miehillä työttömyys voi aiheuttaa suuria taloudellisia ongelmia. Monesti tutkimuksissa tarkastellaan pienituloisia, jossa ei ole välttämättä eritelty, onko kyseinen henkilö pienituloisen sen vuoksi, että hänen koulutuksensa on esimerkiksi heikko vai johtuvatko pienet tulot kenties juuri työttömyydestä. Niin sanotusti hyvinä päivinä ihminen kuluttaa enemmän. Uusitalo ja Lindholm esittävät, että 40-60 % on siirtänyt jonkin tuotteen ostoa mahdollisen työttömyyden vuoksi. Kuluttamisen siirtämistä selittää kaikista parhaiten joko oma tai lähipiiriin sattunut työttömyys. (Uusitalo & Lindholm, 71-73)

Jos ajatellaan Suomen toistaiseksi kenties suurinta lamaa, 1990-luvun lamaa, nähdään sen vaikutukset vielä tänäkin päivänä. Kiander & Vartia esittävät, että määrä- ja osa-aikaiset työ ovat peruja juuri 1990-luvun lamasta. Tämän lisäksi on havaittavissa, että koska ihmiset olivat tuudittautuneet vakituiseen työpaikkaan, heidän koulutus oli saattanut jäädä kesken. Massiivisten irtisanomisten jälkeen he olivat työttömiä ilman mitään virallista koulutusta. Moni näistä jäikin pitkäaikaistyöttömiksi, joka luonnollisesti alkoi vaikuttaa yhä enemmän myös yksityishenkilöiden talouksiin. (Kiander & Vartia, 294-295)

2.2 Velkaantumisen jälkiseuraamukset

Velkaantumisella on ollut ihmisille jälkiseuraamuksia, kuten luottotietojen menettämistä ja taloudellisia lisäkuluja muiden muassa ulosoton vuoksi. Suurin osa käräjäoikeuksien antamista velkomustuomioista liittyvät tili- ja kertaluottoihin. Jopa 66 % koski näitä luottoja, kuten alla olevasta kuvasta (kuva 2) nähdään.

Lähde: Suomen Asiakastieto Oy

Kuva 2. Yksityishenkilöiden velkomustuomiot vuonna 2012

Monesti siinä vaiheessa, kun henkilö joutuu velkoineen perintään ja sitä kautta ulosottoon, nousevat kulut velasta hyvin suureksi. Suomen Kuluttajaviraston mukaan kulut voivat koostua muiden muassa seuraavista menoista:

- 1) viivästyskorko
- 2) maksuvaatimus luoton tai laskun myöntäjältä
- 3) perintätoimiston perintäkulut
- 4) tuomioistuimen käsittelymaksut
- 5) mahdolliset velkojen oikeudenkäyntikulut
- 6) ulosottomaksut

Viivästyskorkoa saa periä koko perinnän ajalta ja tämä aiheuttaa monesti suuria kuluja, jos perittävä luotto on suuri. Tämän vuoksi onkin tärkeää pyrkiä sopimaan luotonantajien kanssa uudesta maksusuunnitelmasta mahdollisuuksien mukaan. (Suomen Kuluttajavirasto, 2014)

Monen asian voidaan nähdä vaikeutuvan paljon, jos henkilöllä on maksuhäiriömerkintä. Nuorella ihmisellä, jolla on opinnot vielä edessään, on hankala saada lainaa, sillä valtion takausta ei voi todennäköisesti saada ilman luottotietoja. Myös asunnon vuokraaminen voi hankaloitua, sillä monesti vuokranantajat haluavat tarkistaa luottotiedot. Jos tiedoista löytyy merkintä, saattaa tämä tarkoittaa korkeampaa vuokravakuutta, joka jo velkaantuneelle voi olla hyvin vaikea tai miltei mahdoton hankkia. (Lehto-Isokoski, 37)

Luottotietolaissa luottotiedot on määritelty seuraavasti

”luottotiedoilla (tarkoitetaan) tietoja, jotka koskevat luonnollisen henkilön tai yrityksen maksukykyä tai maksuhalukkuutta taikka jotka muulla tavalla kuvaavat henkilön tai yrityksen kykyä vastata sitoumuksistaan ja joita käytetään luottoa myönnettäessä tai luottoa valvottaessa (Luottotietolaki 3§1)”

Luottotietojen menettämiseen kuluu ajallisesti pitkä aika, sillä kuluttajansuojalain mukaan tulee menetellä tietyllä tavalla, ennen kuin käräjäoikeus käsittelee haastehakemuksen saatavasta. Takuu-Säätiö määrittää luottotietojen menettämiseen kuluvan ajan noin 6-8 kuukaudeksi. (Takuu-Säätiö (a), 2014) Monesti tämä tarkoittaa useamman kuukauden perintätoimia sekä luotonantajan ja perintätoimiston puolelta. Maksuhäiriömerkintä tulee siis vasta, kun käräjäoikeus on saanut joko perintätoimistolta toimeksiantona tai suoraan velkojalta haastehakemuksen. Poikkeuksena tietyt valtion ja kunnan saatavat sekä pakolliset vakuutusmaksut esimerkiksi sakot, liikennevakuutusmaksut, terveyskeskusmaksut ja sosiaalitoimen asiakasmaksut, jotka ovat suoraan ulosottokelpoisia ilman erillistä käräjäoikeuden päätöstä. (Suomen Kuluttajavirasto, 2014)

Nykyään luottotietojen menettäminen on miltei yhtä yleistä kuin 1990-luvun laman aikaan. Vuonna 2013 Suomen Asiakastieto kirjasi ennätyselliset 1,8 miljoonaa maksuhäiriömerkintää. Maksuhäiriöisiä henkilöitä Suomessa on tällä hetkellä noin 360 000. Suurimmillaan tuo luku on ollut vuonna 1997, jolloin määrä oli 368 000 henkilöä. Suuresta heitosta ei siis puhuta, sillä pelkästään vuonna 2013 maksuhäiriöisten henkilöiden määrä lisääntyi 14 000 henkilöllä. (Suomen Asiakastieto, 2014)

Tulee myös muistaa, että pelkkä luoton maksaminen ei poista maksuhäiriömerkintää, vaan se poistuu Asiakastiedon rekisteristä vasta 2-4 vuoden päästä luoton maksusta. (Takuu-Säätiö (a), 2014)

Luottotietojen menettäminen ja velkajärjestelyyn pääseminen voi kuitenkin olla myös positiivinen asia. Jos henkilö ei itse saa muutoin velkaantumista hallintaan, näiden avulla se voidaan pakottaa. Pankit ja muut luottojen myöntäjät hyvin harvassa myöntävät luottoja henkilöille, joilla on maksuhäiriömerkintä. (Peura-Kapanen ym ,30)

2.3 Apu velkaantuneille

Ensimmäinen askel mikä velkaantuneen tarvitsee tehdä, on myöntää, että hänellä on ongelma ja hän tarvitsee apua. Apua pyytämällä voi saada monta ongelmaa ratkaistua, joihin ei välttämättä itse olisi osannut keksiä keinoja. Kunnalliselle talous- ja velkaneuvojalle voi olla helpompi hakeutua kuin jollekin toiselle ammattiauttajalle, sillä tämä palvelu on asiakkaalle maksuton.

Laissa määritellään velvollisuudesta koskien talous- ja velkaneuvonnan järjestämistä. Tämä velvollisuus koskee aluehallintovirastoa ja kuntia, jotka yhteistyössä järjestävät neuvonnan. (Finlex (b), 2014) Talous- ja velkaneuvonnassa kartoitetaan asiakkaan koko taloudellinen tilanne ja yhdessä mietitään, millä tavoin ahdinkoa lähdetään purkamaan. Samalla varmistetaan, että asiakas on varmasti hyödyntänyt kaikki saatavilla olevat tuet ja vähennykset. Näilläkin neuvoilla moni saa lisää likvidejä varoja, joilla saadaan jokin laina-asia etenemään. Useasti velkaantunut ei ole ymmärtänyt tai tiennyt kaikista niistä tuista, joihin on oikeutettu tai joita hän pystyy hakemaan. Tästä esimerkkinä seurakunnan tuet, joiden hakuun asiakas saa apua talous- ja velkaneuvonnassa. Muutoinkin talous- ja velkaneuvoja auttaa monesti asiakasta kaikissa paperiasioissa, muiden muassa velkajärjestelyhakemuksessa. Hyvin monesti asiakkaan saama apu talous- ja velkaneuvonnasta onkin juuri velkajärjestelyhakemuksen tekeminen. (Määttä, haastattelu)

Joissain tapauksissa voidaan hakea asiakkaalle velkajärjestelyn sijaan Takuu-Säätiön takausta koko luottosummalle. Tällöin kaikki luotot niputetaan yhdeksi isoksi luotoksi, jolloin maksaminen voi olla helpompaa, kun maksettavaa on yhden luoton muodossa ja kuluja muodostuu vain yhdestä luotosta. Maksukykyä parannetaan siten luottojen yhdistämisellä. Takuu-Säätiö takaa hakijan luoton ja luotto haetaan normaalisti omasta pankistaan. Takuuta varten hakijan tulee täyttää erilaisia

kriteerejä, kuten maksuvara uutta lainaa kohtaan, säännölliset tulot ja luottoa saa olla yhteensä korkeintaan 34 000 euroa. Sen sijaan maksuhäiriömerkintä ei ole yksistään este takaukselle. (Takuu-Säätiö, 2014)

Neuvojen lisäksi talous- ja velkaneuvonnan tarkoituksena on tarjota yksilöllistä ennaltaehkäisevää talousneuvontaa ja valistusta. Ennaltaehkäisevä yksilöllinen neuvonta on kuitenkin ollut vielä vähäistä ja keskittyminen onkin ollut lähinnä jo ylivelkaantuneissa. Suurin syy tähän on ollut se, että velkojen järjestelyä ja muuta apua tarvitsevat ovat vieneet suuressa määrin kaikki resurssit, jota käytössä on ollut. (Paloranta, 5)

Valtakunnallisesti velkaneuvontaan hakeutui vuonna 2007, eli ennen uutta kuluttajaluottoja koskevaa EU-direktiiviä, noin 14 700 uutta asiakasta. Velkaantuminen on siis Suomessa suuri ongelma, vaikkakin asiakkaiden määrä ei ollutkaan noussut edellisistä vuosista. (Rantala&Tarkkala, 44)

Avun saannissa on kuitenkin vielä parantamisen varaa, sillä jonot talous- ja velkaneuvojalle saattavat olla yli kuukauden. Tässä ajassa korot karttavat koko ajan ja talous- ja velkaneuvojen kokemuksen mukaan ihmiset yleensä pyytävät apua vasta hyvin myöhäisessä vaiheessa. Monet vasta siinä vaiheessa, kun velkojien kanssa sopiminen on mahdotonta, sillä rästit ovat erääntyneet niin pitkältä ajalta ja useasti muistutuksia on annettu jo monia. Tähän voi avuksi myös valtakunnallinen puhelinpalvelu, Takuu-Säätiön ylläpitämä Velkalinja, jonne kuka tahansa voi soittaa, jos kokee ongelmia velkojensa suhteen. Vuonna 2011 Velkalinjalle soitettiin miltei 17 000 kertaa, joka kertoo siitä, että palvelulle on käyttöä. Velkalinja on avoinna arkisin kello 10-14 välisellä ajalla. Velkalinjalle soittaminen on maksutonta, joka sekin varmasti madaltaa ihmisten kynnystä soittaa palveluun. Keskustelut käydään luottamuksellisesti Takuu-Säätiön henkilökunnan kanssa, ja tarkoituksena on kartoittaa, minkälaisesta ongelmasta soittajalla on kyse. Puhelun aikana halutaan saada mahdollisimman hyvä kuva soittajan veloista, tuloista ja täten maksukyvyistä. Tällä tavalla halutaan alustavasti selvittää mahdollisuutta hakea Takuu-Säätiön takuuta ja ohjata soittaja hakemaan apua kenties kunnan velkaneuvojalta. (Takuu-Säätiö (b), 2014)

Muita apuja, joita velkaantunut voi saada, ovat esimerkiksi Kirkon myöntämät avustukset. Talous- ja velkaneuvojalta saa tietoa myös näistä vaihtoehdoista, joista käytetään mahdollisimman moni, jotta velkataakkaa saadaan pienenemään. Monesti Kirkon myöntämät avustukset ovat ruoka-apua,

mutta Kirkon diakonirahasto myöntää myös vähävaraisille hätään joutuneille pieniä rahallisia avustuksiakin. (Suomen Ev.Lut Kirkko, 2014)

2.4 Velkajärjestely

Yksityishenkilön velkajärjestely on yksi tärkeimmistä ja merkittävimmistä keinoista hallita velkaongelmia. Sen vuoksi on tärkeää tietää myös, millä tavoin velalliset ovat kokeneet järjestelyn toimivuuden. Velkajärjestely koetaankin velkaantuneiden keskuudessa yleisesti hyväksi keinoksi päästä eteenpäin elämässä. (Valkama, 1-2)

Velkajärjestelyn tarkoituksena on saada laadittua velalliselle yksi maksupaketti, jota velallinen maksaa monen velan sijaan. Velkajärjestelyssä velallisella on mahdollista saada osa luotoista anteeksi ja maksaa täysin erilaisella maksusuunnitelmalla kuin alun perin on luotonantajan kanssa sovittu. (Valkama, 4) Velkajärjestelyä varten tulee tehdä hakemus tuomioistuimeen, joka voi joko hyväksyä tai hylätä hakemuksen. Jos velalliselle myönnetään velkajärjestely, velkojen kasvavat kulut ja ulosottoerintä lakkautuu. Velkajärjestelyyn on tärkeää ottaa mukaan kaikki velat, joita velallisella hakemuksen tekohetkellä on olemassa. Kuitenkin esimerkiksi Valkama esittää oikeuspoliittisessa katsauksessaan, että miltei viidesosalla (18 %:lla) jää luottoja velkajärjestelyn ulkopuolelle (Valkama, 1) Velallisen tulee noudattaa koko velkajärjestelyn ajan hyvin tiukkaa maksusuunnitelmaa, jotta hän saa mahdollisimman paljon veloistaan maksettua. Vahvistettu velkajärjestely kumoaa kaikki velkojen kanssa aiemmin tehdyt maksusuunnitelmat ja velkojilla ei ole oikeutta velkajärjestelyn vahvistamisen jälkeen vaatia velallista maksamaan suurempia eriä. Velkajärjestelyn jälkeen velallinen voi aloittaa elämän niin sanotusti puhtaalta pöydältä, velattomana. (Uitto, 17-18)

Velallisen tulee aina pyydättäessä antaa lisäselvityksiä tuloistaan ja menoistaan. Velanantajilla on oikeus pyytää velalliselta ylimääräisiä suorituksia, jos velallinen on tienannut enemmän kuin järjestelyhakemuksessa on ilmoitettu. Tärkeää on, että velallinen ei saa ottaa lisää luottoa velkajärjestelyn aikana. Poikkeuksena tähän sääntöön on sellaiset tilanteet, joissa velkaa joudutaan ottamaan selviytyäkseen ravinto-, asumis- tai terveydenhoitomenoistaan. Velallisen tulee myös pitää huolta, että hänen tulotasonsa pysyy vähintään samalla tasolla kuin hakemusta tehdessä. (Uitto, 100-103)

Mikäli velallisella ilmenee muutoksia esimerkiksi tuloissaan, voidaan jo hyväksytyyn maksusuunnitelmaan ja järjestelyyn tehdä muutoksia tietyin ehdoin. Muutos voidaan nähdä mahdolliseksi esimerkiksi jos tulot ovat muuttuneet niin radikaalisti, että velallinen ei pysty maksusuunnitelman mukaisia menoja suorittamaan kohtuuden nimissä. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että muutosta täytyy aina hakea ja jos velallinen laiminlyö maksuohjelman noudattamista ilman tähdellistä syytä, voidaan velkajärjestely katsoa raukeamaan ja velallinen on näin vastuussa kaikista alkuperäisistä veloistaan. (Valkama, 4)

2.5 Säästäminen velkaantumisen esteenä

Modiglianin elinkaarihypoteesin mukaan ihminen säästää eri tavalla riippuen iästään. Tämä tarkoittaa, että yksityisen henkilön kulutuskäyttäytyminen määräytyy sen mukaan, miten hän elinkaarellaan tienaa, ei pelkästään siten, miten hän nykyhetkellä tienaa. Väliaikaiset muutokset vaikuttavat huomattavasti vähemmän kuin pitkäaikaiset muutokset. Henkilö todennäköisesti velkaantuu elinkaarensa alussa ja pienentää velkataakkaa ja kerää varallisuutta elinkaaren edetessä. Elinkaarimallin mukaan ihminen alkaisi purkaa varallisuuttaan elinkaarensa lopulla, mikä ei kuitenkaan useasti pidä paikkansa, vaan varallisuus jää perinnöksi jälkipolville. (Kruhse-Lehtonen, 2-3)

Voidaan nähdä myös, että kotitalouksien säästämiseen vaikuttaa luottolaitostoiminta. Esimerkiksi viime vuosina on paljon käyty keskustelua siitä, pitäisikö asuntovelalliset pakottaa maksamaan 10 prosentin käsiraha, jotta suurta ylivelkaantumista ei tapahtuisi. Tämän tyylinen säästäminen vaikuttaisi luonnollisesti ihmisten säästämisasteeseen ja yleisesti ajatuksiin säästämisestä. Lisäksi nähdään, että jos ihmiset voivat ottaa lainaa itsessään asuntoa vastaan, he voivat käyttää säästöjään muuhun, esimerkiksi sijoittamiseen, joka voidaan myös nähdä eräänlaisena säästämisenä. (Poterba, 6)

Japanissa tehdyssä tutkimuksessa käytiin läpi syitä, miksi ihmiset ylipäättään säästävät. Aiemmin mainittu elinkaarihypoteesi oli mainittu myös tässä tutkimuksessa. Toiseksi syyksi nähtiin varautuminen tulevaisuuteen, josta ei ikinä tiedä, mitä se tuo tullessaan. Säästöillä halutaan valmistautua mahdollisiin ongelmiin muiden muassa työttömyyteen, sairauksiin, onnettomuuksiin ja luonnon katastrofeihin. Kolmanneksi motiiviksi säästämiseen on tutkimuksessa nähty perinnön jättäminen alemmille sukupolville. Kahdesta ensimmäisestä säästämisestä on tarkoituksena

säästäjällä itsellään hyötyä, kun taas viimeinen tapahtuu muita ajatellen. (Horoika & Watanabe, 537-538)

Kansainvälisesti tarkastellessa Suomella on alhainen säästämisaste. Yleisesti vallitsevan ajattelumallin mukaan säästäminen ei ole mielekäästä, vaan kaikki pitäisi saada heti. Säästäminen voidaan Suomessa nähdä olevan enemmänkin vanhemman väestön suosiossa. Sota- ja pula-ajan ihmiset ovat tottuneet siihen, että pahan päivän varalle tulee säästää. Nuorilla, jotka ovat eläneet yltäkylläisyydessä, ei ole samanlaista tunnetta, vaan he usein käyttävät heti tienaamansa rahat. (Saarinen, 60-61)

Kotitalouksien säästämisaste on ollut viime vuosina positiivinen, vuonna 2013 luku oli 1,2 prosenttia. Säästämisaste tarkoittaa kotitalouden säästön suhdetta käytettävissä oleviin tuloihin. Myös velkaantumisaste on kasvanut, joten pelkästään säästämisasteesta ei pystytä päättelemään mitään. Kotitalouksien reaalityulojen kasvu on pysähtynyt. (Tilastokeskus (b), 2014)

Säästämisaktiivisuudessa myös asuinkunnalla on väliä, sillä nähdään, että aktiivisuus on korkeampaa maaseudulla kuin kaupungissa. Myös sosioekonomisella asemalla on väliä säästämisaktiivisuuteen. Voisi kuvitella, että henkilöt, jotka ovat korkeasti koulutettuja ja tienaavat hyvin, myös säästäisivät sen mukaisesti. Kuitenkin on havaittu, että säästäminen on suosituinta yrittäjien ja alhaisimmissa sosioekonomisissa luokissa olevien keskuudessa. Tähän voidaan nähdä yhtenä syynä sen, että hyvin tienaavat henkilöt eivät välttämättä tarvitse samalla tavalla luottoa kuin huonommin tienaavat ja alhaisimmassa sosioekonomisessa luokassa olevat. (Saarinen, 62)

3 KULUTUSLUOTOT

Kulutus on osa nykypäiväistä elämäämme. Kulutuksen merkitys on vain kasvanut nyky-yhteiskunnassamme. Tähän osasyynä voidaan nähdä olevan sen, että ihmisillä on nykyään enemmän aikaa tehdä ostoksia, sillä työelämä ei enää vie niin paljoa aikaa ihmisten elämästä. Useat tutkijat ovatkin sitä mieltä, että kulutus on noussut itsenäiseksi ja tärkeäksi osaksi elämäämme (Bauman 1997, Ilmonen 1993, Rantamaa ym. 1999). Kulutuksen voidaan myös nähdä rytmittävän ihmisen elämää ja tavallaan määrittävän sosiaalista asemaa. Yhteiskunnan laajenevat tavaramarkkinat tuottavat koko ajan lisää ostettavaa ja täten laajentavat kuluttajan vaihtoehtoja ja kulutusmahdollisuuksia.

Kulutusluottojen voidaan nähdä kehittyneen osamaksuluotoista, jotka ovat saaneet alkunsa Yhdysvalloista. Osamaksuluottoihin liittyi monesti häpeää, eikä monikaan suostunut myöntämään käyttäneensä kyseistä maksumuotoa. Osamaksuluotto yhdistettiin helposti köyhyyteen ja alempaan yhteiskuntaluokkaan. Toisaalta ajateltiin myös osamaksujen liittyvän naisiin, sillä naisten heikkoutena nähtiin shoppailu, jota he eivät pystyneet vastustamaan. (Calder, 180-181) Yhdysvalloissa rahankäyttöetiikassa arvostettiin säästämistä ja säästöillä ostamista. Luoton ottamista pidettiin miltei syntinä ja sen katsottiin olevan huijaamista, sillä siinä elettiin yli omien varojen luoton avulla. Osaltaan tämän vuoksi Yhdysvalloissa kulutusluotot ja pienlainat olivat pitkään lainvastaisia.

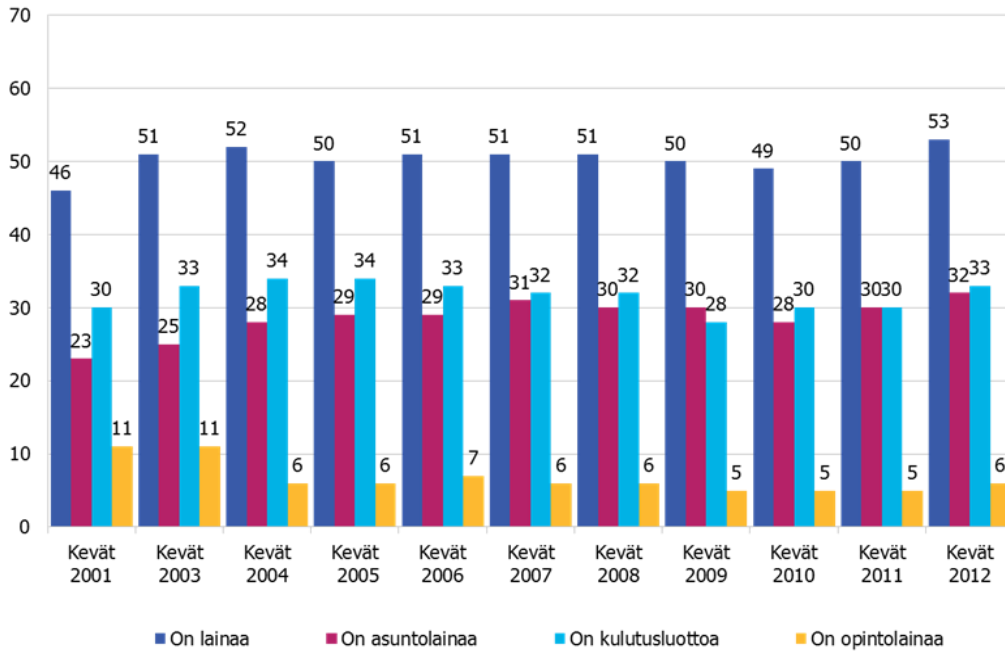
Myös Englannissa on havaittu kulutusluotoissa suuri lisääntyminen vuosien 1994-2004 välillä. Tämän voidaan nähdä johtuvan siitä, että myös Englannissa muutkin instituutiot kuin pankit ovat voineet myöntää lainoja. Muiden muassa normaalit marketit ovat alkaneet myöntämään luottoja asiakkailleen, joka helpottaa luoton ottoa. Englannissa kulutusluotot ovat jopa miltei viisinkertaistuneet vuosien 1982-2004 välillä. (Brown ym. 643-644)

Suomessa kulutusluotoiksi määritellään sellaiset lainat, jotka on otettu omaan käyttöön tulevien kulutustavaroiden ja palveluiden hankintaan. (Koskinen&Savolainen, 2013) Kulutusluotoissa on hyvin negatiivinen sävy, vaikka sinänsä oikein käytettynä ne voivat olla positiivinen asia ja auttaa tarpeen tullen. Kulutuslainaan turvautumalla voidaan esimerkiksi välttää laskujen meneminen perintään ja sitä myötä perintäkulut sekä tutuilta ja sukulaisilta rahan lainaaminen, joka voi sinänsä olla hyvinkin nolo ja häpeällinen asia. (Kaartinen&Lähteenmaa, 9)

Ahlqvist & Raijas esittävät, että asuinpaikalla, käytettävissä olevilla tuloilla ja varallisuudella on välitön vaikutus siihen, millä tavoin ihmiset käyttävät rahaa. Tämän vuoksi kyselyssä on haluttu tiedustella demografisena tietona myös näitä tietoja. Saadaan vaikutelmaa siitä, onko vaikutusta asuuko velkaantunut kaupungissa vai maaseudulla. Taloudellinen hyvinvointi liittyy myös muiden elämän osa-alueiden hyvinvointiin. Moni saattaa kokea itsensä masentuneeksi tai kokea unettomuutta kohdatessaan taloudellisia vaikeuksia. On myös esitetty, että taloudellisten voimavarojen ollessa vähissä, kuluttajan mahdollisuudet integroitua ympäröivään yhteisöön heikentyvät, joka voi taas itsessään johtaa syrjäytymiseen. Tästä voi syntyä kierre, sillä syrjäytynyt ei välttämättä osaa hakea kaikkia mahdollisia taloudellisia apuja, kuten velkaneuvontaa tarpeeksi ajoissa. (Ahlqvist & Raijas, 10)

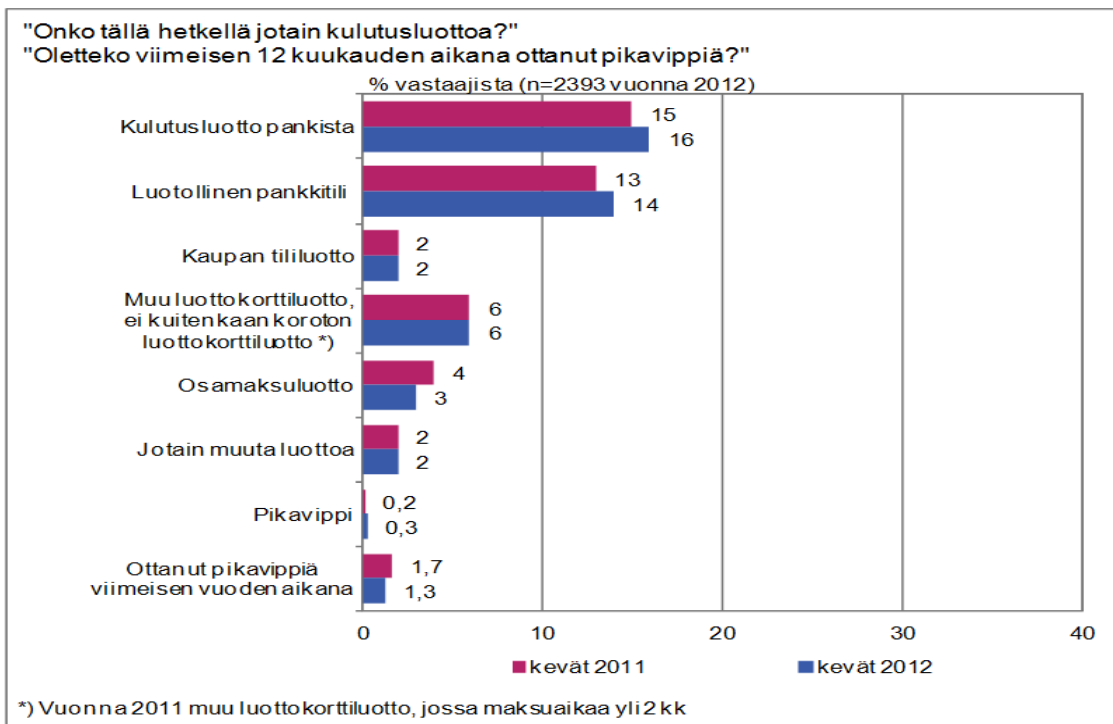
Varsinkin nuorilla miltei rajattomat ostomahdollisuudet ja kenties hyvinkin rajalliset ostoresurssit voivat luoda nuorelle keskinäisen ristiriidan. Nähdään myös, että kulutuksen jokapäiväiset nautinnot ovat muuttuneet itsestään selviksi, eivätkä ne välttämättä ole enää siten nautintoja. Jos verrataan nuorten tuloja ja heidän menojaan, poikkeavat ne huomattavasti muista ikäluokista. Tulot voivat olla hyvinkin pienet, esimerkiksi opiskelijalla, mutta menot suuret, varsinkin, jos henkilö on muuttanut omaan asuntoon ja on pitänyt hankkia uusia huonekaluja ja elektroniikkaa. (Lehtinen & Peura-Kapanen, 107) Vaikka nuorten maksumoraali onkin yleisesti hyvä, ei heillä välttämättä ole iän ja kokemuksen tuomaa tietoutta, millä tavoin hankinnat kannattaa tehdä. Heillä ei välttämättä ole kärsivällisyyttä säästää jotain asiaa varten, vaan yhteiskunnankin luoman paineen myötä, kaikki on saatava heti.

Sinänsä kulutusluottojen määrä ei ole välttämättä suuressa kasvussa, mikä huomataan kuvasta 3. 2000-luvulla on vuosia, jolloin on suuremmalla prosentilla vastaajista kulutusluottoa, mitä tilanteen loppuvaiheessa, vuonna 2012. Luku on kuitenkin kasvamassa ollen tällä hetkellä toiseksi suurimmillaan koko seurantajaksossa.

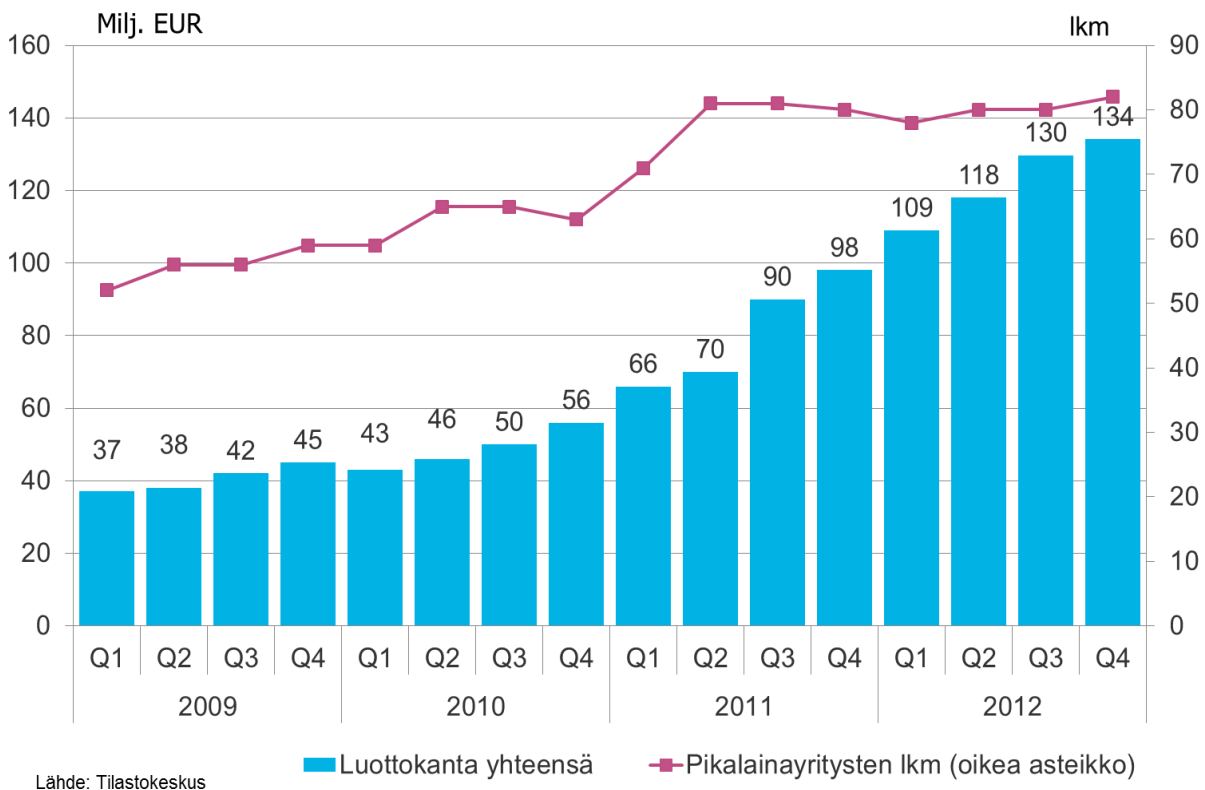
Kuva 3, Kulutusluottotilanne kevät 2012 (Lähde Finanssialan keskusliitto)

Kuvan 4 mukaan luotollisten pankkitilien tai pankkien myöntämien kulutusluottojen määrä olisi kasvanut, mutta muutoin vuodessa ei ole tapahtunut suuria muutoksia kulutusluottoja silmälläin.

Kuva 4, Kulutusluotot kevät 2012 (Lähde Finanssialan keskusliitto)

Täytyy kuitenkin muistaa, että yllä olevat kuvat kertovat vain sen, kuinka suurella määrällä prosentuaalisesti on velkaa, ei sitä, kuinka paljon velkaa oikeastaan on. Monilla kyselyyn valituilla ja osallistuneilla henkilöillä on useita erilaisia velkoja ja useita eri kulutusluottoja, jotka ovat osa syynä velkakierteeseen. Alla olevassa kuvassa (kuva 5) nähdään Finanssialan keskusliiton ilmoittaman pienluottokannan. Huomattavaa kasvua on huomattavissa, sillä luottokanta miltei nelinkertaistunut neljässä vuodessa.

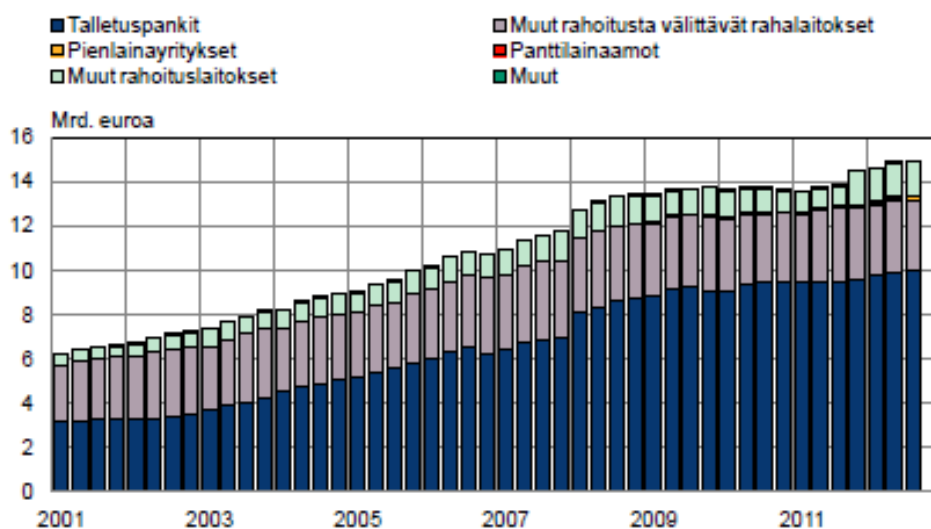
Kuva 5, Pienluottokanta vuodet 2009-2012 (Lähde Finanssialan keskusliitto)

Finanssialan Keskusliiton tekemän tutkimuksen mukaan pikavippejä ottaneilla on keskimäärin muuta väestöä useampia kulutusluottoja. Tutkimuksessa kuitenkin pikavippejä ottaneiden vastanneiden määrä on niin pieni, että yleistys koko populaatioon täytyy tehdä pienellä varauksella. Tutkimuksen mukaan pikavippejä suosivat erityisesti ne, joilla oli tulot pienemmät kuin menot ja he kokivat ottaneensa pikavippejä kattaakseen suuria menoja. (Finanssialan keskusliitto (b), 21-23)

3.1 Kulutusluottojen myöntäjät

Luotonantajia ja yleisesti luottolaitostoimintaa Suomessa valvoo Finanssivalvonta. FIVAn tehtävänä on muiden muassa analysoida ja valvoa palveluntuottajien asiakasinformaatiota ja menettelytapoja finanssimarkkinoilla. Valvottavat palveluntuottajat toimittavat FIVAlle raportteja, joiden perusteella heidän toimintaa voidaan arvioida. (Finanssivalvonta, 2014) FIVAn lisäksi valvontaa suorittaa myös kuluttajaviranomaiset. Aiemmin varsinkin pikavippiyrityksiä ei valvottu, jonka vuoksi heidän toimintansa saattoi olla hieman kyseenalaista. Tähän on kuitenkin saatu muutos ja nyt nämäkin yritykset ovat valvonnan alla. Pikavippiyritykset ovat kuitenkin vain kuluttajaviranomaisten valvonnan alla, kun taas talletuspankit, luottolaitostoimiluvan alla toimivat rahoitusyhtiöt, Eurocard, Diners Club ja Nets (entinen Luottokunta) kuuluvat molempien valvottaviin.

Suomen Pankin tekemän raportin mukaan suurin osa, lähes 90 %, kotitalouksien ottamista kulutusluotoista on otettu rahalaitosten kautta, kuten myös kuvasta 6 nähdään. Rahalaitosten myöntämiä kulutusluottoja ovat muiden muassa tili- ja korttiluotot sekä kertaluotot. Noin 70 % kulutusluottokannasta on kertaluottoja ja näistä luotoista noin 70 % on vakuudellisia luottoja. Suomessa kulutusluottojen ottaminen on hidastunut viime vuosina, mutta on silti nopeampaa kuin euroalueella yleisestikin. (Koskinen&Savolainen, 2013)

Kuva 6. Suomen kotitalouksien kulutusluottokanta luotonmyöntäjien mukaan, lähde Suomen Pankki

Pikavipit ovat yleistyneet huomattavasti 2000-luvulla ja yrityksiä alkoi esiintyä yhä enemmän ennen lakimuutosta. Voidaan nähdä tämän johtuvan osaltaan siitä, että yrityksiä ei juurikaan ollut

määritelty minkään säännön ja säädöksen alle, jonka vuoksi sääntely on ollut hyvin vähäistä. (Rantala, 2) Vuoden 2010 lakimuutoksen myötä ei kuitenkaan saatu suunniteltua hyötyä koskien pikavippiyrytyksiä ja nämä yritykset tuntuivat edelleen kulkevan harmaalla alueella. Tämän vuoksi joulukuussa 2012 eduskunnassa hyväksyttiin esitys uudesta laista, joka asettaa pikavippien koroille ja kuluille katon. (Finlex (a), 2014) Monesti kulut ja korot ovat huomattavan suuressa osassa, kun tarkastellaan maksuongelmiin joutuneiden velkataakkaa. Tällä uudella lailla päästiinkin monien kohdalla parempaan lopputulokseen, sillä kiskuruutena pidettävä kulut saatiin loppumaan. Uuden lain myötä monet pikavippiyrytykset eivät enää olleetkaan kannattavia ja päättyivät lopettamaan toimintansa.

3.2 Kulutusluottojen tarkoitukset

Kulutusluottoja otetaan nykyään erilaisiin tarkoituksiin muiden muassa auton, kodinkoneen, matkan tai huonekalun ostamiseen. Jos ajatellaan yhtä hyvin suosittua kulutusluottotapaa, luottokorttia, ei välttämättä saada lainkaan selville, mihin luotto on lopulta käytetty. Toisin on esimerkiksi kauppojen myöntämien luottojen kanssa, niissä monesti tehdään velkakirja tai muu luottosopimus, joka kohdistuu yhteen tai useampaan tiettyyn kulutustavaraan.

Verotilastoista nähdään, että 1990-luvun alussa kulutusluototus alkoi laajeta myös työtä tekevän väen ulkopuolelle. Esimerkiksi vuosina 1990-1992 kulutusluottojen käyttö väheni työssä käyvien keskuudessa, pysyi ennallaan eläkeläisillä, mutta lisääntyi muilla työelämän ulkopuolella olevilla henkilöillä. Voidaan olettaa, että laman alkaessa kenties juuri näissä väestöryhmissä tarvittiin kulutusluottoja jokapäiväiseen elämään ja menoihin tai maksuvaikeuksista selviytymiseen. (Mutttilainen, 119)

Mutttilainen esittää, että niissä maissa, joissa asuntopolitiikka keskittyy suuressa määrin omistusasumiseen, asunovelat ovat olleet paljon keskusteluissa. Asunovelkaantuminen ei ole kuitenkaan todennäköistä, sillä asunto on vakuutena hyvä sekä velallisen lisäksi että velanantajan näkökulmasta. (Mutttilainen, 144) Tämä ei kuitenkaan päde, jos velallisella on esimerkiksi kiire asunnon suhteen ja hän jää niin sanotusti kahden asunnon loukkuun. Näin ollen hän saattaa joutua maksamaan kahdesta eri asunnosta velkaa, kun ei ole saanut edellistä asuntoa myytyä tarpeeksi nopeasti. Viime vuosina pankit ovatkin tiukentaneet omia lainan myöntämiskriteereitään, eivätkä helposti halua myöntää lainaa henkilölle, joka ei ole saanut edellistä asuntoa myytyään.

Kaartinen&Lähteenmaa (2006) ovat suorittaneet tutkimuksen koskien nuorten pikavippien ja muiden kulutusluottojen käyttämistä. Tutkimus suoritettiin myös Internetissä ja tutkimukseen osallistui yhteensä 1610 vastaajaa. Kyselyssä kysyttiin avoimena kysymyksenä syitä luoton ottoon. Vastauksia he saivat yhteensä 179, joista 72 vastaajaa koki, että mitään muuta vaihtoehtoa ei ollut, oli pakko ottaa pikavippiä, että saisi esimerkiksi ruokaa. Toinen taas koki vipin nostamisen pakolliseksi, sillä ei ollut muutoin rahaa autoa varten, jolla kulki töihin. Toisaalta 32 vastaajista mainitsi erikseen ruoan ostamisen kulutusluotolla eli pakon sanelemana voidaan nähdä vielä suuremman joukon velkaantuneen kuin aiemmin mainittu 72. Laskujen maksuun pikavippiä oli käyttänyt 30 vastaajista. Niin sanotusti kevytmieliseen velkaantumiseen eli hedonistiseen kulutukseen 49 vastanneista kertoi ottaneensa luottoa. Tämän lisäksi erikseen oli vielä mainittu 12 henkilöä, jotka olivat ottaneet luottoa nautintoaineita varten. (Kaartinen & Lähteenmaa, 32-35)

Myös Finanssialan Keskusliitto on suorittanut tutkimuksen koskien luotonottoa ja rahankäyttöä. Tässä tutkimuksessa on käsitelty myös säästämistä, joka osaltaan estää huonoja luotonottopäätöksiä ja niin sanottuja pakkotilanteita luotonottoon. Tutkimus on suoritettu keväällä 2014 eli siitä saatu tieto on hyvinkin ajankohtaista. (Finanssialan keskusliitto (b), 5)

3.2.1 Kulutusmenojen kehitys

Yksityisten kotitalouksien kulutus kasvoi nopeasti toisen maailmansodan jälkeen. Ennen 1990-luvun lamaa kulutuksen volyyymi kasvoi noin 4,5 prosenttia asukasta kohden. Poikkeuksena tästä kasvusta koettiin 1990-luvun laman aikana, jolloin kasvu katkesi hetkeksi. (Riihelä ym. , 239)

Laman aikana kulutuksen rakenteisiin tuli muutoksia, sillä ihmiset eivät enää kuluttaneet samalla tavalla kuin aiemmin. Ostotapoja sopeutettiin pienempiin tuloihin muiden muassa ostamalla halvempia tuotteita ja vähentämällä ostamien tuotteiden määrää. (Uusitalo & Lindholm, 105-106) Kotitalouden alkoivat myös säästää ja lykkäsivät ei-pakollisten kestokulutustavaroiden tai ylellisyystavaroiden ostoa. (Riihelä ym. 238)

Laman jälkeen kulutus kääntyi kasvuun ja erityisesti palkansaajien ja yrittäjien kulutus kasvoi. Toisaalta oli huomattavissa, että sosioekonomisten ryhmien välillä oli eroja, sillä maatalousyrittäjät tai työmarkkinoiden ulkopuolella olevien, esimerkiksi opiskelijat tai työttömät, kulutus ei kasvanut

samalla vauhdilla kuin aiemmin mainittujen palkansaajien ja yrittäjien. Kulutus ja edellytykset siihen keskittyivät sellaisiin talouksiin, joissa oli keski-ikäisten henkilöitä ja ylempien toimihenkilöitä. (Ahlqvist & Berg, 7-8)

3.2.2 Tulojen vaikutus kulutukseen

Finanssialan keskusliiton tekemän tutkimuksen mukaan yhteensä 6 % tutkimukseen vastanneista koki omien tulojensa olevan pienempiä mitä heidän menonsa. Osa rahoittaa tulojen ja menojen välisen erotuksen säästöillään, osa joutuu ottamaan lainaa selvittääkseen menoistaan. Tutkimuksessa kävi ilmi, että suuria heittoja viime vuosiin verrattuna ei kuitenkaan ole huomattavissa, sillä jos verrataan esimerkiksi vuoteen 2010, silloin vastaavassa tilanteessa oli 10 % vastanneista. Vastaajista noin kolmannes, 35 %, koki tulojen ja menojen olevan samassa suhteessa, eli säästöön he eivät saaneet omilla tuloillaan. (Finanssialan keskusliitto (b), 2014)

Kulutukseen ja toimeentuloon vaikuttaa myös se, onko ydinperheessä yksi vai useampi elättäjä. Tarkastellessa kotitalouksien sidottujen menojen suhdetta tuloihin, on havaittavissa, että ainoastaan pienituloisten kotitalouksien joukosta löytyy niitä, joiden tulot eivät kata menoja. Pienituloisilla pakollisiin menoihin kuluu suhteessa enemmän kuin suurituloisilla, jopa kaksinkertainen määrä. (Niemelä, 126-127)

On havaittu, että pienituloisilla kulutus painottuu huomattavasti muita enemmän asumiseen ja elintarvikkeisiin. On myös todettu, että elinvaihe ja elämäntilanne ovat suuria selittäviä tekijöitä pienituloisten kulutukseen. (Niemelä, 87) Myös Kosunen on havainnut saman asian, eli asumisen ja elintarvikkeiden menojen suhteen pienituloisten tuloihin nähden. Kosunen mukaan kotitalouksilla, joilla on pienet tulot, asumisen osuus menoista on keskimääräistä suurempi. Kotitalouksilla, joilla on pienet menot, kuluissa painottuvat myös elintarvikkeiden osuus. (Kosunen, 5)

Lehtinen ja Remes toteavat kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisussaan, että kuluttaminen nousee hyvin tärkeään asemaan sekä osana velkaantumista että raha-asioiden hallinnassa pitämisessä. Julkaisussa kerrotaan, että jos seuraa varsinkin nuorten henkilöiden puheita kulutuksesta, voisi helposti ajatella, että kuka tahansa voisi velkaantua hyvinkin helposti.

3.3 Luottoihin liittyvät lait

Vuoden 2010 lakimuutoksissa on ollut pyrkimyksenä saada pitkään velalliset, joilla velat ovat suhteellisen vanhoja, aktivoitua taas osaksi aktiivista yhteiskuntaa. Tähän pyritään sillä, että maksuhäiriömerkinnän poistaminen voisi aktivoida työikäisiä henkilöitä pyrkimään takaisin työelämään. Muutos laissa tarkoittaa sitä, että pitkään velkaantuneet, usein myös varattomaksi todetut henkilöt saavat täytäntöönpanoperusteen vanhennettua merkinnän pois. Ennen tätä lakimuutosta merkintä oli henkilöllä vielä kolme vuotta vanhentumisen jälkeenkin. (Oikeus, 2014)

Kuluttajaluotoista säädetään kuluttajansuojalaissa ja sitä on viimeksi tarkistettu vuonna 2010, jolloin uudistukset tulivat voimaan. Uudistuksilla haluttiin panna käytäntöön EU:n uusi kulutusluottodirektiivi ja luoda uudistuksia muuttuneiden kulutusluottomarkkinoiden vaatimilla tavoilla. Tärkeää on muistaa, että laki säätelee kaikkia elinkeinoharjoittajien myöntämiä kulutusluottoja. Uudistus oli hyvinkin tervetullut, sillä uudistuksen myötä kulutusluottoja saa myöntää vain luotonantajarekisteriin merkitty luotonantaja. Tähän joukkoon kuuluvat nykyään siis myös niin kutsutut pikavippiyritykset. Nykyään kuluttajaluottoja myöntävän yrityksen tulee ilmoittaa markkinoitaessa luoton todellinen vuosikorko. Tämän uudistuksen myötä halutaan antaa kuluttajalle mahdollisimman hyvät mahdollisuudet vertailla luottoja ja täten valita juuri heille sopivin luotto. Myös harkitsematonta luotonottoa on haluttu estää rajoittamalla luotonottoa öisin (kello 23-7 välillä). Vaikka luottoa saakin hakea myös öisin ja päätöksen voi antaa samoin tein, varat saa antaa kuluttajan käyttöön vasta aamulla kello seitsemän jälkeen. (Finanssialan keskusliitto (a), 12)

Kuluttajansuojalain mukaan lainakustannusten vertailua varten markkinoinnissa on siis ilmoitettava todellinen vuosikorko. Vuosikorko pitää sisällään kaikki kustannukset, mitä luotto pitää sisällään esimerkiksi luotonmyöntäjän perimät muut maksut kuten luotonavausmaksu, toimituskulut, järjestelypalkkiot sekä lyhennysten yhteydessä perittävät maksut. (Finanssialan keskusliitto (a), 12)

Vuoden 2010 muutoksella ei saatu tarpeeksi suurta suojaa kuluttajille, jonka vuoksi eduskunnassa pohdittiin asiaa vielä loppuvuodesta 2012. Tämän pohjalta saatiin aikaan lakimuutos (HE 78/2012), joka antaa velalliselle paremmat mahdollisuudet selvittää ylivelkaantumisesta. Esimerkiksi korkojen osalta muutos on huomattava. Ennen muutosta pikavipeissä todellinen vuosikorko oli keskimäärin noin 920 prosenttia, joka luonnollisesti on vaikuttanut suuressa määrin velkaantumiseen. Uuden lain

myötä tuli voimaan korkokatto, jonka mukaan todellinen vuosikorko voi olla korkeintaan 51 prosenttia. (Finlex (a), 2014)

Vuoden 2012 muutoksella saatiin paljon hyvää aikaan, mikä on huomattavissa Finanssialan keskusliiton tekemästä tutkimuksesta. Sen mukaan juuri pienten, alle 200 euron, lainojen ottaminen on vähentynyt. Myös nimellisesti pikavippejä otettiin vähemmän kuin vuonna 2013. Vuonna 2013 pikavippejä oli ottanut 2,4 prosenttia vastaajista, kun vuonna 2014 vastaava luku oli vain 1,6 prosenttia. (Finanssialan keskusliitto (b), 22)

4 TUTKIELMAN AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

4.1 Aineisto

Tutkimuksen kohteena ovat vuosien 2012-2014 Kainuun talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat, jotka ovat antaneet oman sähköpostiosoitteensa tietoon. Talous- ja velkaneuvontaan hakeutuu asiakkaita joko itse tai käräjäoikeuden suosittelemana. Heillä on ongelmia omien luottojen ja taloudenhallinnan kanssa, johon he pyrkivät saamaan apua kunnan tuottamasta palvelusta. Aiemmin Kainuun talous- ja velkaneuvonnan kanssa tehdyissä kyselyissä on havaittu hyvinkin pieni vastausprosentti, jonka vuoksi päädyttiin kokeilemaan sähköistä versiota kyselyssä. Tämän vuoksi rajautui myös osa asiakkaista pois. Jotta otos olisi kattava, päätettiin kyselyyn ottaa asiakkaita useilta vuosilta. Mukana on myös sellaisia asiakkaita, jotka ovat jo läpikäyneet tämän koko prosessin, jolloin he voivat arvioida, onko velkajärjestelystä ja Kainuun talous- ja velkaneuvonnan toiminnasta ollut heille konkreettista apua.

Lisäinformaatiota hankittiin tutustumalla asiakkaiden itse kirjoittamiin velkakertomuksiin, jotka ovat osana heidän velkajärjestelyhakemuksiaan. Näiden kertomusten perusteella pystyttiin syvemmin ja täsmällisemmin kysymään kyselyssä kysytyjä asioita. Aineisto kerättiin siis kevään ja kesän 2014 aikana kvantitatiivisin menetelmin. Sähköisesti kyselyitä lähetettiin yhteensä 116 kappaletta ja lisäksi uusilla asiakkailla oli mahdollisuus vastata myös paikan päällä kyselyn paperiseen versioon. Kyselyä testattiin ennen virallista lähettämistä eri-ikäisillä ja eri koulutustaustaisilla henkilöillä, jotta saataisiin mahdollisimman helposti ymmärrettävä kysely. Muutama parannusehdotus koehenkilöitä saatiinkin, jotka otettiin huomioon ennen virallista kyselyä.

Taulukko 1: Vastausprosentti

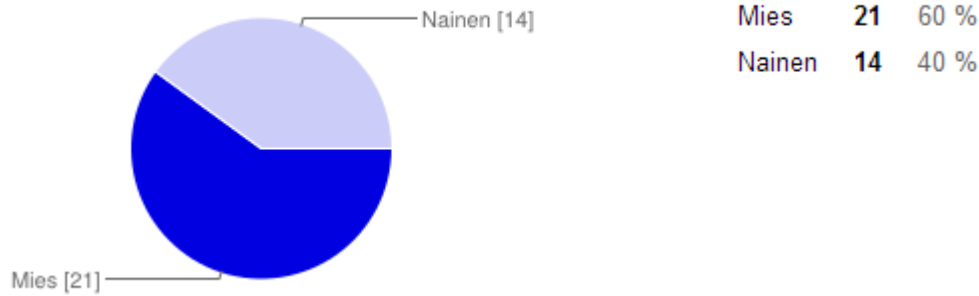
Lähetetyt kutsut kyselyyn	116
Pyydetty kyselyt	5
Hyväksytyt vastaukset	35
Vastausprosentti	28,92 %

Vastaajia Internet-kyselyssä oli yhteensä 31, jonka lisäksi saatiin velkaneuvonnassa paikan päällä vastanneilta 5 vastausta. Internetissä suoritetusta kyselystä yksi vastauksista tulee hylätä, sillä vastaus on liian vajavainen, sisältäen ainoastaan osan perustiedoista. Hyväksyttäviä vastauksia siis saatiin yhteensä 35 kappaletta, jolloin vastausprosentti koko kyselyssä saadaan 28,92 %. Vastausprosentti on hyvä verrattuna aiempiin tutkielmiin, joita on tehty yhteistyössä Kainuun talous- ja velkaneuvonnan kanssa, mutta vastausten määrä on silti vähäinen tilastollista tutkimusta varten. Vastausten vähäinen määrä voi johtua aiheen arkaluonteisuudesta. Lisäksi voidaan nähdä, että koska kyselyä ei voitu suorittaa kuin osalle velkaneuvonnan asiakkaista, sillä kaikille ei ollut rekisterissä sähköpostiosoitetta, vastausten määrä on myös tämän vuoksi suhteellisen pieni. Elisa Valkama on suorittanut valtakunnallisen kyselyn velkajärjestelyn läpikäyneille henkilöille postitse vuonna 2011. Valkaman tutkimuksella oli vastausprosentti 40 % , jota tutkijat itse piti kohtalaisen hyvänä. Sen perusteella voidaan nähdä tämän tutkielman vastausprosentin olevan kaiken kaikkiaan kohtalainen.

Tutkielman validiteetin takaamiseksi onkin käytetty kvalitatiivista menetelmää tutkimalla asiakkaiden itse kirjoittamia velkakertomuksia. Velkakertomusten laajuus vaihteli hyvin suuresti, toiset asiakkaat olivat kirjoittaneet kymmenellä lauseella oman kertomuksensa, kun toiset olivat käyttäneet saman asian kertomiseen useamman sivun. Tämän vuoksi tutkielmaa ei ollut mielekäästä tehdä pelkästään velkakertomusten pohjalta, vaan haluttiin niiden luovan kyselylle ja kyselyn tuloksille taustatukea. Toki toinen tapa lähestyä tätä aihetta olisi voinut olla haastattelut talous- ja velkaneuvonnan asiakkaille, mutta arkaluonteisen aiheen vuoksi haastateltavien saaminen voisi olla hieman hankalaa. Myös velkaneuvojilla itsellään on vaitiolovelvollisuus koskien kaikkia keskusteluita, joita he käyvät asiakkaidensa kanssa.

Vastanneista naisia oli 14 kappaletta ja miehiä 21 kappaletta eli prosentuaalisesti miehiä oli 60,0 % ja naisia 40,0 %, mikä on havaittavissa alla olevasta kuviosta. Aiemmissä velkaantumista ja velkajärjestelyitä koskevissa tutkimuksissa ei ole myöskään havaittu sukupuolten välillä eroa velkaantumisessa.

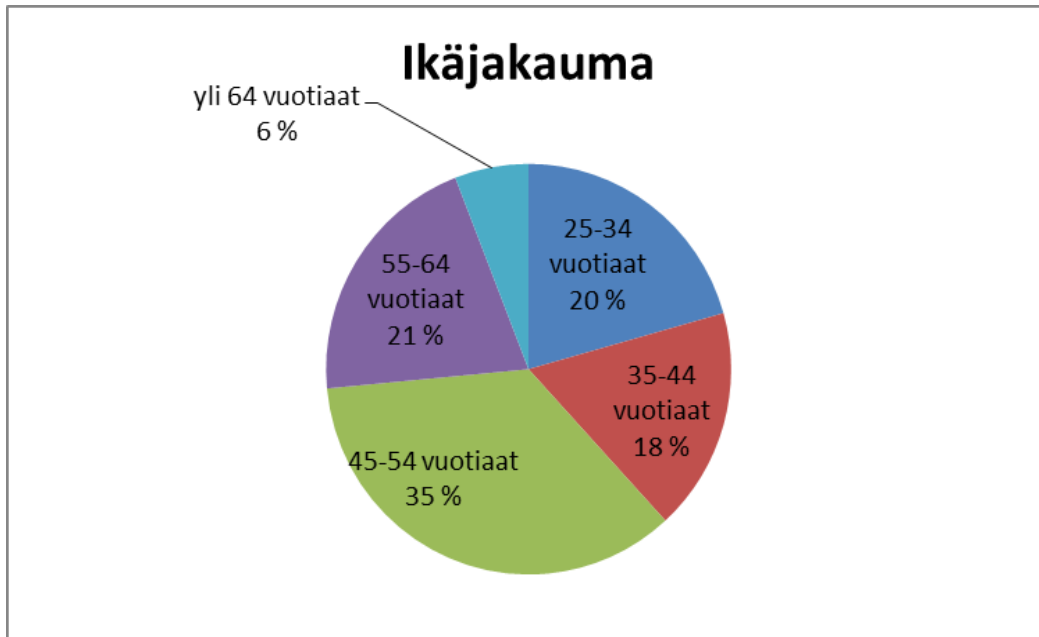
Sukupuoli

Kuva 7. Vastanneiden sukupuolijakauma

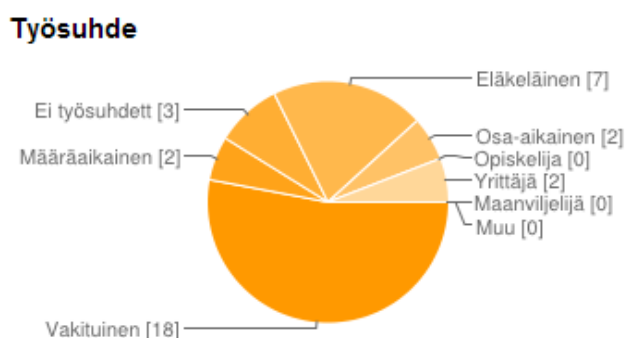
Tutkielman käsittävä alue koski kymmentä eri kuntaa: Kajaani, Hyrynsalmi, Kuhmo, Paltamo, Puolanka, Ristijärvi, Sotkamo, Suomussalmi, Kuusamo ja Taivalkoski. Vastauksia saatiin Kajaanista, Kuhmosta, Kuusamosta, Paltamosta, Sotkamosta, Suomussalmelta ja Taivalkoskelta. Kaikista kunnista vastauksia ei kuitenkaan saatu, kuitenkin vain kolme kuntaa jäi tavoittamatta tutkielmaan. Osaltaan tämä voi selittyä sillä, että velkaneuvonta sijaitsee konkreettisesti Kajaanissa, josta tuleekin suurin osa velkaneuvonnan asiakkaista. Velkaneuvojat käyvät muissa kunnissa satunnaisesti tapaamassa asiakkaita. Muiden kuntien asukkaat saavat paljon apua myös puhelimitse ja heitä pyydetään käymään mahdollisuuksien mukaan Kajaanin toimistolla.

Vastaajien ikä on luokiteltu uudelleen SPSS-ohjelmassa. Ikähaitariksi valittiin 10 vuotta, jolloin ensimmäisessä luokassa on iät 25-34 vuotta, toisessa 35-44 vuotta, kolmannessa 45-54 vuotta, neljännessä 55-64 vuotta ja viidennessä luokassa 65-vuotiaat ja vanhemmat. Muutoin luokat ovat hyvin tasaiset, mutta viimeiseen luokkaan jakautui vastaajia vain kaksi, mikä huomataan alla olevasta taulukosta. Ikä-muuttujan vaihteluväli on 25-74 vuotta. Vastaajien iän keskiarvo oli 47 vuotta eli tutkielmalla tavoitettiin myös hieman iäkkäämpää asiakaskuntaa, vaikka kyseessä oli Internetissä suoritettava kysely. Kaikkiin ikäluokkiin saatiin hyvin vastaajia, joten luokitukset saatiin luotua luontevasti. Jos verrataan Valkaman tekemään tutkimukseen, hänen valtakunnallisessa kyselyssään keski-ikä oli 58 vuotta eli vielä korkeampi. Mutta Valkaman tutkimus suoritettiin postitse, joka voi vaikuttaa keski-ikään. (Valkama, 6)

Kuva 8, Vastanneiden luokiteltu ikäjakauma

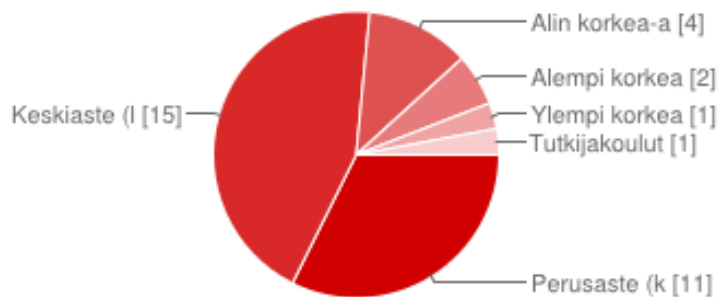
Vastaajista yli puolet, 52,9 % vastaajista, omaisi vakituisen työpaikan. Toiseksi suurin ryhmä oli eläkeläiset, 20,6 % vastaajista. Työsuhdetta ei ollut 8,8 %:lla vastaajista, joka oli sinänsä yllättävää, sillä suuri osa vastanneista koki juuri työttömyyden olleen osa syy velkaantumiseen. Toki he ovat voineet työllistyä velkaantumisen jälkeen, jonka vuoksi nyt ovat hakeutuneet velkaneuvontaan ja sitä kautta velkajärjestelyyn. Osa-aikaisia, määräaikaisia sekä yrittäjiä oli kaikkia ryhmiä 5,9 % vastaajista, mikä voidaan todeta alla olevasta kuvasta. Maanviljelijöitä tai opiskelijoita vastanneiden keskuudesta ei löytynyt lainkaan. Jos verrataan tässä kyselyssä saatuja vastauksia Valkaman valtakunnalliseen kyselyyn, huomataan, että Valkaman tutkimuksessa suurin osa vastanneista, jopa 53 %, oli eläkeläisiä. Tulee kuitenkin muistaa, että Valkaman tutkimus suoritettiin postitse ja keski-ikä oli miltei 10 vuotta vanhempi kuin tässä tutkielmassa. Se voi olla siis osaselittäjänä, miksi eläkeläisten määrä on niin paljon suurempi. Toisaalta Valkaman tutkimuksessa työttömiä oli viidesosa, kun taas tässä tutkielmassa työttömiä oli vain 8,8 % vastanneista.

Kuva 9. Vastanneiden työsuhdejakauma

Korkeinta koulutusastetta kysyttäessä 44,1 % vastaajista kertoi sen olevan keskiaste. 32,4 % vastasi perusaste ja 11,8 % vastaajista oli käynyt alimman korkea-asteen. Alemman korkeakoulututkinnon omaisi 5,9 % vastaajista ja ylempään korkeakoulututkinnon tai tutkijakoulutusasteen suorittaneita oli kumpiakin 2,9 % vastaajista.

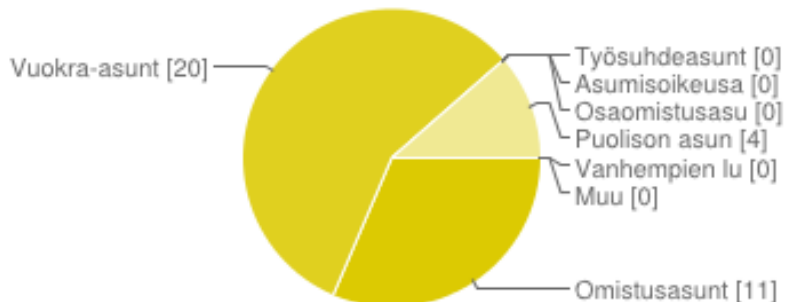
Korkein koulutusaste

Kuva 10. Vastanneiden korkeimman koulutusasteen jakauma

Asumismuodoista vuokra-asunto oli kaikista yleisin, 57,1 % vastaajista asui vuokralla. Omistusasunto löytyi 31,4 %:lta vastaajista. Puolison asunnossa puolestaan asui 11,5 % vastaajista. Muista asumismuotoja ei vastaajien keskuudesta löytynyt lainkaan. Myös Valkaman tekemässä tutkimuksessa suosituin asumismuoto oli vuokra-asunto. (Valkama, 6)

Asumismuoto

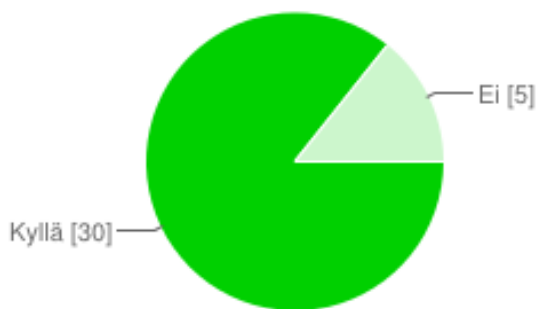

Kuva 11. Vastanneiden asumismuodon jakauma

Suurimmalla osalla vastanneista, jopa 86 %:lla, oli jonkin asteinen maksuhäiriömerkintä, mikä ilmenee myös alla olevasta kuvasta. Ennen nykyisiä talousongelmia ja nykyisiä

maksuhäiriömerkintöjä, vastanneista 46 %:lla oli ollut jo aiemmin maksuhäiriömerkintä. Nykyään on paljon tutkimuksia kevytmielisestä velkaantumisesta, josta tämä useasti talousongelmiin päätyminen voi kertoa. Kevytmielinen velkaantuminen voidaan katsoa myös esteeksi, jos velkaantunut haluaa hakeutua velkajärjestelyyn. Useampi maksuhäiriömerkintä ja velkaantuminen maksuhäiriömerkinnöistä huolimatta voidaan käsittää kevytmieliseksi velkaantumiseksi. Jos henkilö kokee jo velanottohetkellä, että ei varmaankaan pysty maksamaan velkojaan takaisin, voidaan myös tämä nähdä kevytmieliseksi velkaantumiseksi.

Onko Teillä maksuhäiriöitä?

Kuva 12. Onko vastanneilla maksuhäiriömerkintää?

Vastanneilla henkilökohtaiset velanhoitomenot vaihtelivat suuresti. Joku oli vastannut, että ei lyhennä velkojaan laisinkaan, maksimivelanhoitomeno kuukaudessa oli 3500 euroa. Kaikki kyselyyn vastanneet eivät olleet vastanneet tähän kysymykseen, mikä nähdään alla olevasta taulukosta. Tämä voi johtua siitä, että osa velkaneuvontaan hakeutuvista henkilöistä ei tiedä omaa velkasaldoaan tai sitä, paljonko heillä kuluu luottojen maksuun kuukaudessa. Keskiarvoksi velanhoitomenoista saadaan n. 608 euroa, joka ei euromääräisesti ole kovinkaan suuri. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että monet vastanneista kertoivat kuuluvansa velkajärjestelyyn. Velkajärjestely vaikuttaa olennaisesti velanhoitomenoihin, sillä ne kartoitetaan siten, että velallisella jää rahaa kohtuullisiin menoihin. Tämän vuoksi moni velallinen voi kokea velkajärjestelyn hyvänä asiana, jolla itse velkaantuminen saadaan pysähtymään. Testeissä huomattiin, että miesten ja naisten välillä ei ollut tilastollista eroa kuukausittaisissa velanhoitomenoissa ($p=0,300$).

Taulukko 2. Vastanneiden velanhoitomenot kuukaudessa

Descriptive Statistics				
	N	Minimum	Maximum	Mean
Henkilökohtaisetvelanhoitomenotkuukaudessa	27	,0	3500,0	607,667
Valid N (listwise)	27			

Vastaajien henkilökohtaiset tulot kuukaudessa vaihtelevat myös hyvin suuresti. Pienimmät ilmoitetut tulot olivat vastaajalla, joka kertoi tienäänsä 600 euroa kuukaudessa. Vastaavasti suurimmat tulot olivat 10400 euroa kuukaudessa. Keskiarvotulot kuukaudessa ovat noin 1874 euroa, mikä huomataan alla olevasta taulukosta. Testattaessa ei ole huomattavissa ero sukupuolten välillä ($p=0,536$).

Taulukko 3 . Vastanneiden henkilökohtaiset velanhoitomenot kuukaudessa

Descriptive Statistics				
	N	Minimum	Maximum	Mean
Henkilökohtaisettulotkuukaudessa	33	600	10400	1873,76
Valid N (listwise)	33			

Suomen tilastokeskus on tehnyt alueellisen katsauksen Pohjois-Suomen eri osa-alueista, muiden muassa kulutuksesta, tuloista ja luotoista. Katsauksessa on esitetty velat asuntokunnittain, joten sinänsä tämä ei ole verrattavissa ole tieto. Katsauksesta kuitenkin käy hyvin ilmi maakunnittain keskimääräiset tulot, joita tarkastellaan seuraavassa. Katsaus on vuodelta 2011, joten tiedot ovat voineet hieman muuttua senkin jälkeen. Tilastokeskuksen katsauksessa kainuulaiset valtionveron alainen tulot ovat keskimäärin vuodessa noin 21 000 euroa. Jos lasketaan vastanneiden kuukausitulon mukaan tulot koko vuodelle, saadaan vuositulojen keskiarvoksi noin 22 485 euroa, joka on enemmän kuin keskimäärin Tilastokeskuksen mukaan kainuulainen tienaa. Toki tulee ottaa huomioon, että Tilastokeskuksen tekemä katsaus on vuodelta 2011, jonka jälkeen ansiotaso on luonnollisesti hieman noussut.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä tutkielmassa on käytetty kvantitatiivista menetelmää, johon on saatu myös kvalitatiivinen katsaus syventymällä asiakkaiden omin sanoin kirjoittamiin velkakertomuksiin. Velkakertomuksessa asiakas itse pyrkii mahdollisimman rehellisesti ja avoimesti kertomaan oman näkemyksen siitä, minkä takia hän on joutunut velkaantuneeksi ja miksi hänen velkajärjestelyhakemuksensa tulee hyväksyä. Kvantitatiivinen menetelmä valittiin, sillä haluttiin mahdollisimman laaja vastaajakunta. Vaihtoehtona olisi ollut henkilöiden haastattelemineen, mutta haastatteluihin saatavat henkilöt voisi olla hyvin hankala löytää, kun puhutaan suhteellisen arasta aiheesta. Kyselyyn vastaamisessa yksi tärkeimmistä asioista oli se, että tutkielmasta ei kävisi ilmi kenenkään vastaajan yksittäinen vastaus tai heidän henkilöllisyys. Henkilöllisyys ei paljastunut edes tutkielman tekijälle, vaan tutkielmaa koskevat sähköpostit lähetettiin Kainuun SOTEn henkilökunnan toimesta. Tämän mahdollisti tutkielmassa käytetty ohjelma, jonne SOTEn henkilökunnan jäsen pystyi kirjautumaan ja lähettämään kutsut ilman tutkielman tekijän varsinaista apua. Ensimmäiset kutsut tutkielmaan osallistumiseen lähetettiin toukokuun alussa, jolloin vastauksia saatiin 27 kappaletta. Kutsuja lähetettiin yhteensä 100 talous- ja velkaneuvonnan asiakkaalle ensimmäisessä erässä. Koska otoskoko haluttiin saada hieman isommaksi, lähetettiin vielä lisää kutsuja uusille asiakkaille. Uusilla kutsuilla ei kuitenkaan saatu niin suurta lisäarvoa, sillä vastaajia saatiin lisää vain kaksi.

Tutkielmassa käytettyä aineistoa on saatu kerättyä kahdella eri menetelmällä. Ensimmäinen menetelmä, joka tuotti eniten vastauksia, oli sähköinen kysely. Kysely luotiin Google Drive –sovelluksella, joka on ilmainen ja toimii hyvin tämän kaltaisissa tutkielmissa. Ohjelmassa pystyy lähettämään kyselyn henkilöille ilman, että ohjelmaan jää merkintää lähetetyistä sähköpostiosoitteista. Näin saatiin myös kyselyyn pyydetyille säilytettyä heidän identiteettinsä myös tutkielman tekijältä salassa. Salassapito olikin yksi hyvin tärkeä aspekti, sillä talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden tulee pystyä luottamaan omien tietojen salassapitoon. Tämä on säädetty laissakin, joten asiakkaiden henkilötietojen luovuttaminen ei ollut soveliaista.

Kerätty data siirrettiin Google Drive –sovelluksesta suoraan Exceeliin ja siellä lisättiin paperisilla versiolla saadut kyselyt. Tämän jälkeen koko aineisto siirrettiin SPSS-ohjelmaan, jossa aineiston virallinen käsittely alkoi.

Tutkielman aineistoa on siis käsitelty SPSS-ohjelmalla. Analyysin tavoitteena oli kartoittaa onko demografisilla tiedoilla vaikutusta velkaantumiseen ja taloudenhoitoon, sekä mielipiteisiin niistä. Näiden lisäksi haluttiin saada tietoa, onko mielipiteiden välillä korrelaatiota. Aineistoa havainnollistettiin frekvenssitaulukoidella ja prosenttiosuuksilla. Nämä taulukot ja osuudet myös samalla kuvaavat vastausten jakautumista aineistossa.

Kyselylomakkeen (Liite 2) ensimmäinen osio muodostuu perustiedoista, joita tutkimuksessa käytettiin selittävinä muuttujina. Tutkimuksessa selittävinä muuttujina käytettiin kotikuntaa, ikää, sukupuolta, koulutustasoa, asumismuotoa, tuloja sekä velanhoitomenoja. Toisessa osiossa kartoitettiin vastaajan velkaantumisen taustoja sekä velkaantumisen vakavuutta maksuhäiriöiden valossa. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu suuria assosiaatioita asenteellisilla seikoilla ja velkaantumisella. (Brown ym., 647) Tämän vuoksi on myös perusteltua, että faktakysymysten lisäksi kyselyssä haluttiin tiedustella myös asenteisiin liittyviä seikkoja. Näin ollen kolmannessa osiossa on joukko väittämiä koskien sekä velkaantumista että taloudenhoitoa, joihin vastaajat vastasivat Likert-asteikon mukaisilla numeroilla.

Tehdään minkälaista tutkimusta tahansa, tulee ensin määrittää, mikä joukko on tutkimuksen kohteena. Tätä joukkoa kutsutaan perusjoukoksi, joka muodostuu tilastoyksiköistä. Näistä tilastoyksiköistä haetaan tietoa mittaamalla, jonka vuoksi on määritelty erilaisia mitta-asteikkoja. Tällaisia mitta-asteikkoja ovat luokitteluasteikko (nominal scale), järjestelyasteikko (ordinal scale), välimatka-asteikko (interval scale) ja suhdeasteikko (ratio scale). Luokitteluasteikolla tilastoyksiköt luokitellaan vain ennalta määrättyihin luokkiin, joiden järjestyksellä ei ole väliä. Esimerkkinä tällaisesta luokitteluasteikon tasoisesta mittauksesta on sukupuoli, veriryhmä tai kotikunta. Järjestelyasteikolla tilastoyksiköt luokitellaan luokkiin, joiden järjestyksellä on väliä. Nähdään esimerkiksi sotilasarvoissa jokin arvo paremmaksi kuin toinen. Välimatka-asteikolla pystytään mittaamaan yksittäisten havaintoarvojen ero. Voidaan esimerkiksi määrittellä, onko tänään lämpimämpi tai yhtä lämmin kuin eilen. Tällä havaintoarvolla on mielekästä tehdä myös laskutoimituksia. Suhdeasteikko eroaa välimatka-asteikossa siten, että sillä on absoluuttinen nollapiste. Suhdeasteikolla voidaan laskea myös lukujen suhteita. Voidaan esimerkiksi laskea, että kuuden euron tuote on kaksi kertaa niin kallis kuin kolmen euron tuote. Tutkielmissa käytettäviä mittauksia voidaan laskea esimerkiksi lasten lukumäärästä, kaupungin asukasluvusta tai yrityksen liikevaihdosta. (Holopainen & Pulkkinen, 12-13)

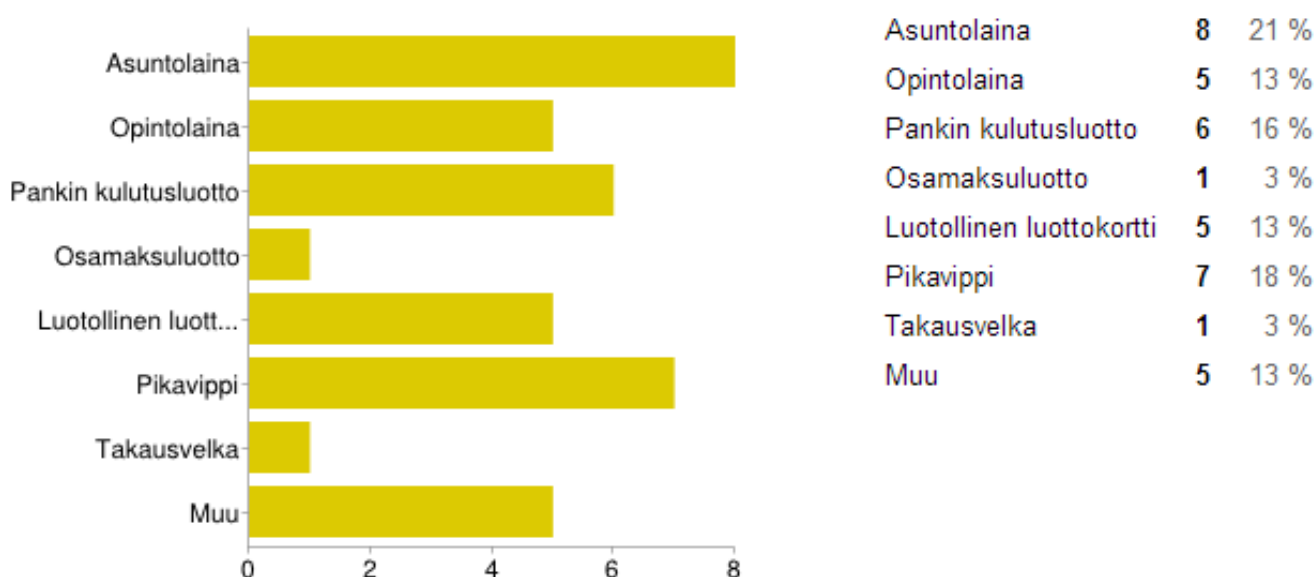
Tässä tutkielmassa perusjoukosta on valittu ne henkilöt, joiden sähköpostiosoite on ollut tiedossa Kainuun talous- ja velkaneuvonnan henkilökunnalla. Ei voida sanoa täydellä varmuudella, että valittu joukko pystyisi kuvailemaan hyvin talous- ja velkaneuvonnan asiakaskuntaa, joten tutkielman tulokset eivät ole laajennettavissa suurempaan kantaan.

Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoituksena kuvata tutkimuksen kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Tuomi&Sarajärvi, 19) Näin myös tässä tutkielmassa, vaikka pääpaino onkin kvantitatiivisessa puolessa. Validiteetin vahvistamiseksi myös laadullisen tutkimuksen tekemän oli hyvin tärkeää. Kvalitatiivisena osuuden käsittelyssä tulee olla tarkkana, että ei anna omien mielipiteiden vaikuttaa tähän osuuteen. Jos esimerkiksi velkakertomuksia lukee sillä ajatusmallilla, että kaikki velkaantuneet ovat omaa syytään huonossa taloudellisessa tilassa, eikä heitä tule auttaa, ei välttämättä pysty näkemään kaikkia nyansseja, mitä kertomukset voivat antaa. Tuomi&Sarajärvi kuitenkin huomauttavat, että tutkijan on mahdotonta täysin irtautua omista arvoistaan, sillä ne kuitenkin määrittävät sen, mitä me olemme. (Tuomi&Sarajärvi, 19) Vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei olekaan mielekästä laatia hypoteeseja vaan siinä yritetään paljastaa asioita, on tämän tutkielman teossa hyödynnetty laadullista tutkimusosaa juurikin siihen, tutkimusongelman määrittämiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.). Tämän lisäksi velkakertomuksista saatiin ehdottoman tärkeää tietoa kyselylomaketta valmisteltaessa. Jos tutkimuksessa on tarkoituksena selvittää uskomuksia tai ajattelua, on haastattelut, kyselylomakkeet tai asenneskaalat yksiä toimivimmista tutkimusmetodeista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2009, 185).

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimusongelmana Pro gradu – tutkielmassani on selvittää velkaantumista aiheuttaneita syitä. Lähemmin vielä tarkastelemme velkaantumiseen sekä säästämiseen liittyviä asenteita.

Alla olevasta kuvasta nähdään, mitä kaikkia lainoja vastaajat olivat ottaneet. Kysymys oli asetettu siten, että vastaajat pystyivät valitsemaan useamman vaihtoehdon, sillä usein henkilöillä saattaa olla yhtä aikaa useampaa eri luottoa. Asuntolainaa oli suurimmalla osalla, 21 % vastanneista. Sen jälkeen suosituin luotto oli pikavippi, jota oli ottanut 17 % vastanneista. Myös pankin omat kulutusluotot ovat suosittuja vastanneiden kesken, niitä kertoi ottaneensa 16 % vastanneista. Luotollinen luottokortti löytyi 13 % vastaajista. Samoin opintolainaa kertoi ottaneensa 13 % vastanneista. Osamaksuluotto, esimerkiksi internetkauppojen tarjoamat osamaksuluotot, eivät olleet vastanneiden keskuudessa juurikaan suosittuja, sillä vain 1 vastanneista kertoi ottaneensa sellaisen. Takausvelkaa oli niin ikään yhdellä vastanneista. Kohta ”Muu – Mikä?” tuotti vastauksia useammasta pikavipistä, yritysvelasta sekä saneerausmaksu. Vertailupohjaa voidaan hakea Finanssialan keskusliiton tekemästä tutkimuksesta, jonka mukaan kantaväestöstä 35 % on kulutusluottoa. Yleisimpiä kulutusluoton ottajia ovat 29-54-vuotiaat. (Finanssialan keskusliitto (b), 22)

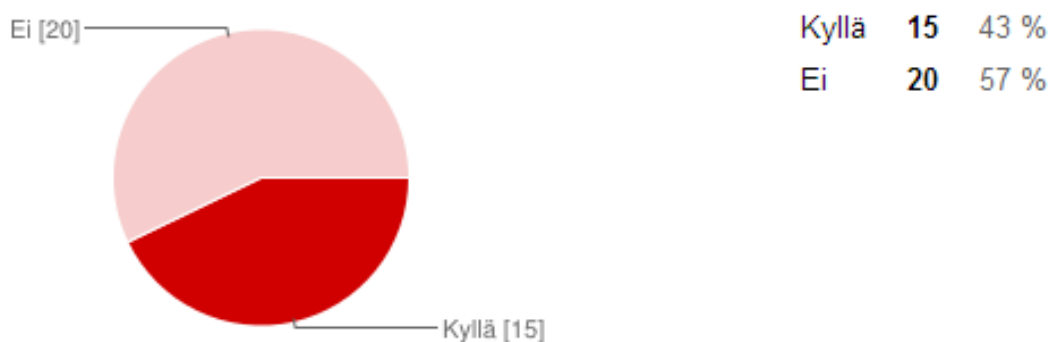

Kuva 13. Mitä luottoja vastanneilla on?

Tämän kysymyksen kohdalla kysyttiin myös, kuinka paljon vastanneilla on mitään luottoa, mutta tämä kysymys koettiin hyvin hankalaksi vastaajien keskuudessa. Tämä johtuu siitä, että heidän tullessaan velkaneuvontaan, heillä ei ole välttämättä tarkkaa tietoa siitä, minne kaikkialle he ovat velkaa ja kuinka paljon. He eivät myöskään välttämättä osaa määritellä, mikä osa on velkaa ja mikä kuluja, esimerkiksi korkoja. Tämä oli huomattavissa peruskysymysten perusteella, kun kaikki eivät olleet osanneet vastata kysymykseen koskien heidän kokonaisvelkamäärää. Kysymykseen saatiin kuitenkin muutama vastaus, joista kävi ilmi, kuinka paljon mitään luottoa on otettu. Asuntolainaa oli vaihteluvälillä 39000-150000 euroa, pikavippejä vaihteluvälillä 2200-20000 euroa, pankista otettua kulutusluottoa vaihteluvälillä 1200-11500 euroa, opintolainaa 900 euroa ja luottokorttiluottoa vaihteluvälillä 3000-4500 euroa.

Velkakertomuksia luettaessa kävi ilmi, että moni koki velkaantuneensa jonkun toisen tekojen vuoksi. Osa sen vuoksi, että oli luottavaisin mielin taannut toisen lainan, toiset sen vuoksi, että olivat ottaneet luottoa, koska toinen puoli parisuhteessa ei omien maksuhäiriömerkintöjen vuoksi pystynyt ottamaan sitä. Haluttiin siis tiedustella asiaa kyselyssä, jotta saadaan tietoa myös tästä aspektista. Kysyttäessä kokiko velkaantunut jonkun toisen myötävaikuttaneen hänen velkaantumiseen, 43 % vastanneista eli 15 vastaajaa vastasi myöntävästi. Kaikki osallistuneet vastasivat tähän kysymykseen. Lisäkysymys esitettiin myöntävästi vastanneille, jossa haluttiin tiedustella kenen myötävaikuttaneen velkaantumiseen. Puoliso tai ex-puoliso oli monella vastaajalla velkaantumisen myötävaikuttajana. Toiset vastaajat kokivat maailman talouden muuttumisen ja euron vaikuttaneen velkaantumiseen. Yksi vastaajista kertoi oman vanhemman myötävaikuttaneen velkaantumiseen. Taloriidasta velkaantumiseen johtaneen mielestä ostaja oli syyllinen velkaantumiseen.

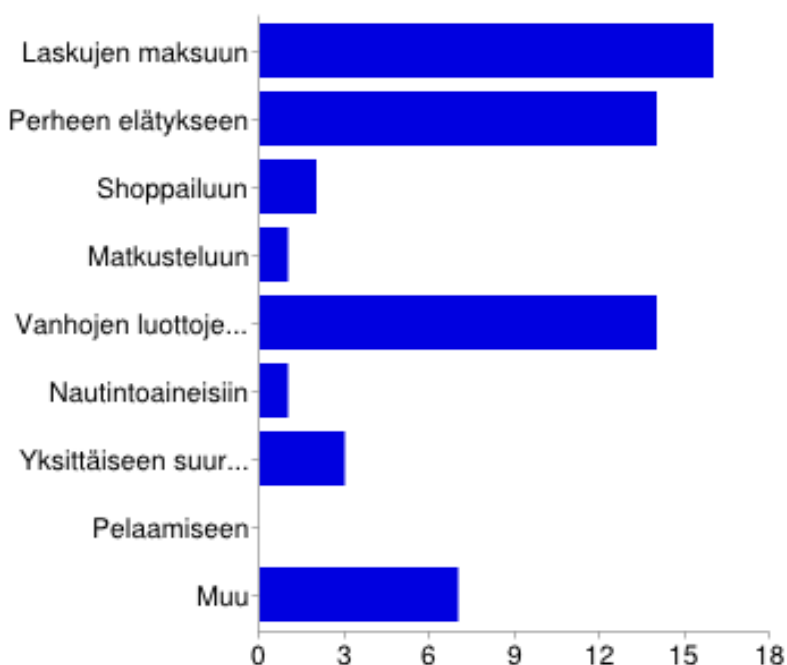
Koetteko, että joku toinen myötävaikutti velkaantumiseenne?

Kuva 14. Myötävaikuttiko joku toinen vastaajien velkaantumiseenne?

Kysymykset 11 ”Mihin olette käyttäneet kulutusluottoja?” ja 12 ”Minkä näette syyksi velkaantumiselle?” on kysytty siten, että vastaajat pystyivät vastaamaan useamman vaihtoehdon. Moni vastaajista olikin tehnyt näin, jonka vuoksi näiden kysymysten avaaminen tapahtuu vastausprosenttien sijaan vastausten määrissä. Laskujen maksuun kulutusluottoa kertoi käyttäneensä 16 vastaajaa. Perheen elätykseen ja vanhojen luottojen maksuun kulutusluottoa oli käyttänyt 14 vastaajaa. Moni henkilö oli valinnut vaihtoehdon MUU ja kysyttäessä, mikä tämä muu syy oli, kävi ilmi yrittämiseen liittyviä syitä, he olivat ottaneet luottoa maksaakseen yrityksen vanhoihin velkoihin ja muutoinkin varoja yrittämiseen. Yksittäiseen suureen ostokseen, kuten autoon, kulutusluottoa oli käyttänyt 3 vastaajaa. Niin sanotusti omaan hyvään oloon käytettyjä luottotarkoituksia ovat muiden muassa shoppailu, matkustelu sekä nautintoaineet, joihin vastaajat olivat käyttäneet vähässä määrin kulutusluottoja. Huomattavaa on, että vastanneista vain yksi kertoi käyttäneensä kulutusluottoja pelaamiseen, vaikka velkakertomuksia luettaessa myös pelaamisen ongelma nousi esille. Tämä voi toki johtua myös siitä, että pelaaminen on käytetty omilla varoilla ja kulutusluottoja on otettu muihin asioihin, joihin pelien takia ei ollut enää muutoin varaa.

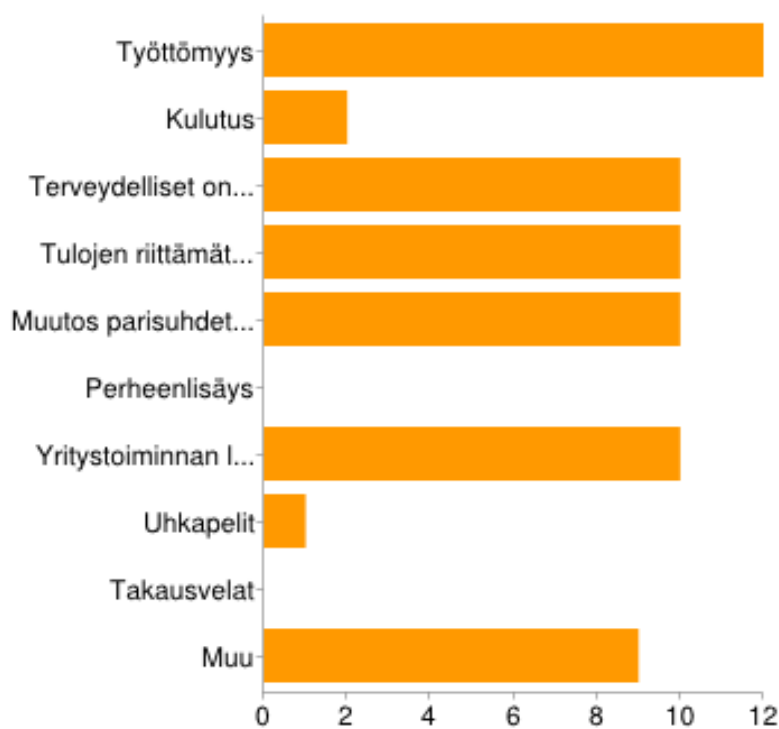
Mihin olette käyttäneet kulutusluottoja?

Kuva 15. Mihin vastaajat ovat käyttäneet luottoa?

Monilla velkaantuneilla oli omasta mielestään useita syitä, jotka olivat johtaneet heidän velkaantumiseensa. Työttömyys oli kuitenkin suurin syy velkaantumiselle, jonka valitsi 12 vastaajaa. Terveydelliset ongelmat, tulojen riittämättömyys, muutos parisuhteessa sekä yritystoiminnan lakkaaminen olivat kaikki yhtä suuria tekijöitä vastaajille. 10 vastaajaa valitsi kunkin vaihtoehdon. Velkakertomuksista kävi ilmi, että monesti henkilö saattoi olla työkyvytön ja tämän vuoksi tulot tippuivat suuresti, jonka vuoksi toisesta tuli seurausta toisesta. Tai toisin päin, jos tulot olivat jostain syystä riittämättömät, paine toimeentulosta saattoi olla niin suuri, että siitä seurasi masennusta tai muita mielenterveydellisiä ongelmia. Kaksi vastaajaa olivat valinneet kulutuksen velkaantumisensa osasyiksi. Lisäksi yksi vastaaja oli valinnut uhkapelit osasyiksi omaan velkaantumiseensa. Kohdassa muu, saatiin vastauksia seuraavasti: rikollisuus, leskeksi jääminen, taloriita, yrityksen muuttuvat tilauskannat, konkurssi, päihdeongelmat sekä uhkapelit.

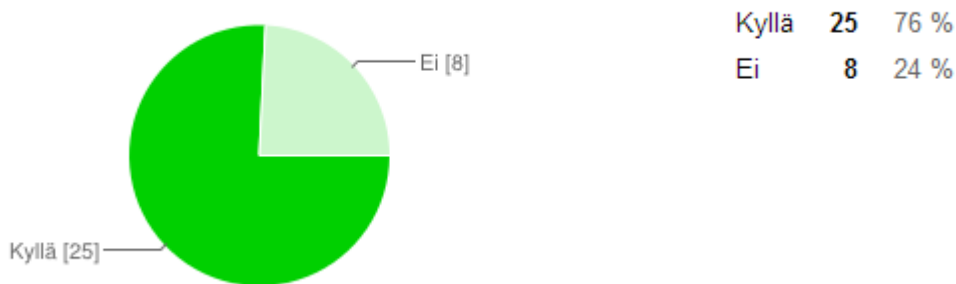
Minkä näette syyksi velkaantumiselle?

Kuva 16. Minkä vastaajat näkivät velkaantumisensa syyksi?

Vastanneista suurin osa, 76 % vastaajista, kertoi suunnitelleensa talouttaan ennen velkaantumista. Ongelmana vastanneilla ei siis pitäisi olla se, että heitä ei kiinnosta omat talousasiat. Vastaajilta olisi kenties kannattanut tiedustella myös, miten he olivat valmistautuneet taloudellisesti heikompiin hetkiin, jolloin olisi saatu tietoa, miten pitkälle suunnittelu oli tehty. Huomattavaa kuitenkin on, että kaikki kyselyyn osallistuneet eivät vastanneet tähän kysymykseen.

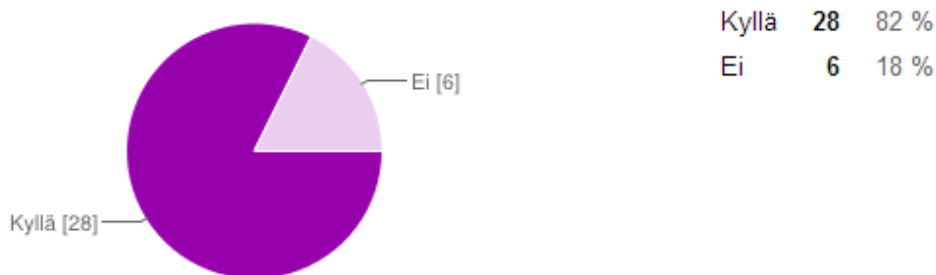
Suunnittelitteko talouttanne ennen velkaantumista?

Kuva 17. Ovat vastaajat suunnitelleet talouttaan ennen velkaantumista?

Myös kysyttäessä velallisten aktiivisuudesta luotonantajia kohtaan maksuvaikeuksien ilmetessä, suurin osa eli 82 % vastasi olleensa aktiivisesti yhteydessä. Tämä onkin tärkeää, sillä velkajärjestelyyn haettaessa aktiivisesta otteesta velkaantumisen ehkäisyyn on hyötyä.

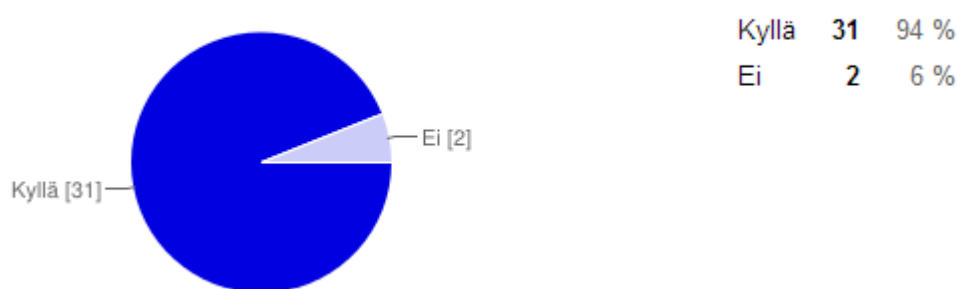
Oletteko olleet aktiivisesti yhteydessä luotonantajiin, kun Teillä ilmeni maksuvaikeuksia?

Kuva 18. Onko vastaajat olleet aktiivisesti yhteydessä luotonantajiin maksuvaikeuksien ilmennyttyä?

Velkaneuvonnassakin suositellaan asiakkaita olemaan itse yhteydessä luotonantajiin ja yrittämään sopia uutta maksusuunnitelmaa. Tällä tavoin jotkut velkaantuneista saattavat välttyä ikäviltä lisäkuluilta perintä- ja oikeuskulujen muodossa. Tämän pohjana kyselyssä tiedusteltiin, yrittivätkö vastanneet sopia uutta maksusuunnitelmaa luotonantajan kanssa. Vain kaksi vastannutta ei ollut yrittänyt sopia uutta maksusuunnitelmaa, kaikki muut olivat ainakin yrittäneet. Jatkokysymyksenä tähän kysymykseen myöntävästi vastanneilta kysyttiin, millä tavalla luotonantajat suhtautuivat pyyntöön uudesta maksujärjestelystä, oliko uusi maksusuunnitelma hyväksytty vai ei. 18 vastaajaa eli 58 % vastanneista kertoi saaneensa sovittua uuden maksusuunnitelman. Vastaavasta 13 vastaajaa eli 42 % oli saanut kielteisen vastauksen luotonantajaltaan.

Yrittäkö sopia uutta maksusuunnitelmaa luotonantajan kanssa?

Kuva 19. Ovatko vastaajat yrittäneet sopia uutta maksusuunnitelmaa luotonantajan kanssa?

Vastanneista kaikki (26 vastaajaa) velkajärjestelyyn päässeet kertoivat hoitaneensa heille myönnettyä velkajärjestelyä sovitusti. 24 % eli 8 vastaajaa eivät kuuluneet velkajärjestelyn piiriin. Osa vastaajista kertoi jatkokysymyksessä (Minä vuonna aloititte velkajärjestelyn), että heille ei ole myönnetty velkajärjestelyä tai että se ei ole ollut heidän kannaltaanärkevin vaihtoehto. Kaksi vastaajista oli vasta aloittamassa syksyllä järjestelyä, joten heillä ei ollut vielä kokemusta siitä. Velkajärjestelyyn osallistuneet olivat aloittaneet järjestelyn vuosien 2010-2014 välillä. Suurin osa vastanneista oli jättänyt vastaamatta tähän täydennyskysymykseen ja vastauksia koskien velkajärjestelyn aloittamista saatiin vain 11 kappaletta.

Oletteko hoitaneet velkajärjestelyjä sovitusti?

Kuva 20. Ovatko vastaajat hoitaneet velkajärjestelyä sovitusti?

Seuraavassa esitellään kyselyn mielipiteitä mittaavat kysymykset ja niiden tulokset. Kysymykset oli esitetty siten, että vastaaja vastasi Likert-asteikon mukaisesti arvoasteikolla 1 (erittäin paljon samaa mieltä) - 5 (erittäin paljon eri mieltä). Mielipiteitä haettiin koskien luotonottoa, velkaantumista sekä säästämistä.

Vastaajista 33 % ei osannut sanoa mielipidettään suutaan tai toiseen koskien oman velkaantumisen estettävyttä. 21% oli erittäin paljon samaa mieltä, että velkaantuminen oli estettävissä. 12% vastaajista oli samaa mieltä asiasta. Eri mieltä asiasta oli 18 % vastanneista. Erittäin paljon eri mieltä velkaantumisen estettävydestä oli 15 %.

Koen, että velkaantumiseni oli estettävissä

Kuva 21. Kokivatko vastaajat, että velkaantuminen oli estettävissä

Moni koki velkaneuvonnan suoman avun tarpeelliseksi ja hyväksi, sillä yhteensä 71 % vastanneista oli joko erittäin paljon samaa mieltä tai samaa mieltä väitteen kanssa. Omaa mielipidettään ei juurikaan osannut sanoa 18 % vastanneista. Vain 12 % vastanneista oli erittäin paljon eri mieltä ajatuksen kanssa, että hakeutuisi uudelleen velkaneuvontaan, jos se olisi tarpeellista.

Voisin hakeutua uudelleen velkaneuvontaan, jos se olisi tarpeellista

Kuva 22. Voisiko vastaaja hakeutua uudelleen velkaneuvontaan, jos se olisi tarpeellista

Tällä kysymyksellä haluttiin hieman tarkastella vastaajien ajatusmaailmaa siitä, millä ajatuksilla he olivat ottaneet velkaa alun perin. Jos jo velkaa ottaessa on ollut sellainen tunne, että ei välttämättä pysty maksamaan velkaa takaisin, voidaan nähdä velan ottaminen hieman kevytmieliseksi. Kuitenkin vain 4 vastaajaa (yhteensä 12 % vastanneista) oli joko erittäin paljon samaa mieltä tai

samaa mieltä, että velan takaisinmaksu olisi hyvin vaikeaa tai jopa mahdotonta. 21 % ei osannut sanoa, oliko pitänyt takaisinmaksua vaikeana vai ei. Kielteisesti tähän kysymykseen oli vastannut yhteensä yhteensä 66 % vastanneista, mikä on luonnollisesti hyvä asia.

Velkaa ottaessani olin tietoinen, että velan takaisinmaksu olisi hyvin vaikeaa/mahdotonta

Kuva 23. Vastaajan mielipide takaisinmaksun vaikeuteen/mahtottomuuteen

Yli puolet, 53 %, vastaajista koki yhteydenoton luotonantajiin vaikeaksi. Aiemmin kuitenkin todettiin, että 82 % vastanneista oli itse aktiivisesti yhteydessä luotonantajiin vaikeuksien ilmetessä ja vielä suurempi määrä (94 % vastanneista) oli ottanut jossain vaiheessa yhteyttä sopiakseen uutta maksusuunnitelmaa. Vaikka siis yhteydenotto koetaan vaikeaksi, suurin osa velkaantuneista tekee sen. 19 % vastanneista ei osannut sanoa mielipidettään ja yhteensä 29 % vastanneista koki yhteydenoton helpoksi tai erittäin helpoksi.

Koen, että yhteydenotto luotonantajiin velan uudelleen sopimiseksi on helppoa

Kuva 24. Kokeeko vastaaja, että yhteydenotto luotonantajiin velan uudelleen sopimiseksi on helppoa

Monella vastanneista oli jonkin luokan maksuhäiriömerkintä. Heiltä haluttiin tiedustella, millä tavoin merkintä on vaikuttanut heidän elämäänsä. Kuten aiemmin on todettu, se voi vaikuttaa joka

päiväiseen elämään vakuutusten ja etukäteismaksujen muodossa. Myös puhelinliittymiä voi olla hankala saada ilman luottotietoja. Noin kaksi kolmannesta, yhteensä 69 % vastanneista, koki maksuhäiriömerkinnän vaikuttaneen jollain tasolla negatiivisesti elämäänsä. Vastanneista yhteensä 22 % ei kokenut maksuhäiriömerkinnän vaikuttaneen negatiivisesti ja 9 % ei osannut kertoa omaa kantaansa.

Koen, että maksuhäiriömerkintä on vaikuttanut negatiivisesti elämääni

Kuva 25. Kokeeko vastaaja, että maksuhäiriömerkintä on vaikuttanut negatiivisesti elämääni

Aiemmassa tutkimuksessa todettiin, että joskus maksuhäiriömerkintä, vaikka onkin hyvin vakava merkki huonosta taloudenpidosta, saattaa olla positiivinen asia velkaantuneelle, sillä se voi auttaa velkaantumista pysähtymään. Kuitenkin suurin osa vastanneista, 44 %, oli erittäin paljon eri mieltä tai eri mieltä tämän väitteen kanssa, jonka mukaan merkintä sai velkaantumisen pysähtymään. Ei samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa oli 18 % vastanneista. Samaa mieltä tai erittäin paljon samaa mieltä velkaantumisen pysähtymisestä maksuhäiriömerkintään oli yhteensä 27 % vastanneista.

Koen, että maksuhäiriömerkintä sai velkaantumiseni pysähtymään

Kuva 26. Kokeeko vastaaja, että maksuhäiriömerkintä sai velkaantumiseni pysähtymään

Monesti varsinkin kulutusluottoja on leimannut se, että asiakkaan on hyvin vaikea ymmärtää kaikkia sen sisältämiä kustannuksia. Tämän vuoksi vuonna 2010 tuli voimaan aiemmin esitelty EU-direktiivi, jonka mukaan luotonantajan tulee antaa asiakkaalle selvitys luottoon liittyvistä kuluista ja koroista. Kysymyksen yhteydessä vastaajille oli selvitetty, mitä kysymyksessä esitetyt kokonaiskustannukset tarkoittavat, jotta tässä kohtaa ei tulisi vastaajien puolelta väärin ymmärrystä. Yhteensä 26 % vastanneista oli joko samaa mieltä tai erittäin paljon samaa mieltä siitä, että luoton kokonaiskustannukset olisi helposti ymmärrettävissä. 26 % ei osannut sanoa, oliko ymmärrettävyys helppoa vai ei. Moni koki kuitenkin ymmärrettävyyden hankalaksi, sillä vastaajista yhteensä 38 % kertoi olevansa väitteen kanssa eri mieltä tai erittäin paljon eri mieltä. Osa vastaajista on varmasti ottanut luottoa jo silloin, kun mainittua EU-direktiiviä ei ollut, joten sekin voi vaikuttaa kysymykseen.

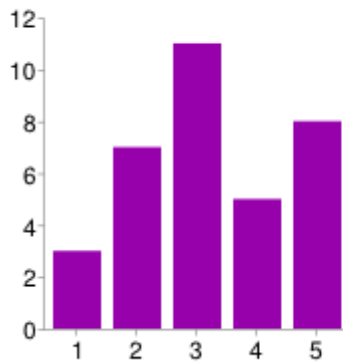
Koen, että luoton kokonaiskustannukset ovat helposti ymmärrettävissä

Kuva 27. Kokeeko vastaaja, että luoton kokonaiskustannukset ovat helposti ymmärrettävissä

Vastaajista yhteensä 30 % oli joko samaa mieltä tai erittäin paljon samaa mieltä väitteen kanssa, että vastaajan talousasiat olisivat nykyään kunnossa. Suuntaan tai toiseen ei mielipidettään osannut sanoa 32 % vastaajista. Eri mieltä tai erittäin paljon eri mieltä väitteen kanssa oli yhteensä 39 % vastanneista. Tämän kysymyksen vastauksiin voi vaikuttaa myös se, että jotkut vastaajat vielä odottivat omaa päätöstään velkajärjestelystä tai toiset olivat saattaneet saada asiansa jo niin hyvään vauhtiin järjestelyn kautta, että kokivat asioiden olevan kunnossa, vaikka itse velka olikin vielä osaltaan maksamatta.

Koen, että nykyään talousasiani ovat kunnossa

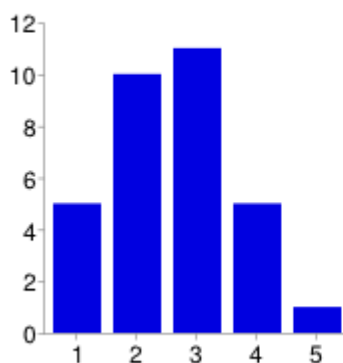

1	3	9 %
2	7	21 %
3	11	32 %
4	5	15 %
5	8	24 %

Kuva 28. Kokeeko vastaaja, että nykyään talousasiana ovat kunnossa

Säästämisen voidaan nähdä toimivan tietynlaisena puskurina niin sanotuille pahoille päiville, jolloin menot tilapäisesti ylittävät tulot. Jos esimerkiksi tulee yllättävä meno pesukoneen tai jääkaapin muodossa, ei välttämättä tarvitsekaan ottaa luottoa ostaakseen kyseisen laitteen, vaan voi käyttää säästöjään tähän. Tai esimerkiksi ei tarvitse ottaa koko asunnon verran asuntolainaa, vaan pystyy maksamaan osan käsirahana. Vastanneista yhteensä 47 % oli joko samaa mieltä tai erittäin paljon samaa mieltä väitteen kanssa eli he jollain tasolla kokivat säästämisen hyödylliseksi. Omaa kantaansa asian suhteen ei osannut sanoa 34 % vastaajista. Yhteensä 19 % vastanneista ei kokenut säästämistä hyödylliseksi.

Koen säästämisen hyödylliseksi

1	5	16 %
2	10	31 %
3	11	34 %
4	5	16 %
5	1	3 %

Kuva 29. Kokeeko vastaaja säästämisen hyödylliseksi

Kuten edellisestä kysymyksestä huomataan, moni vastanneista koki säästämisen hyödylliseksi. Kuitenkin vain 15 % vastanneista kertoi säästävänsä säännöllisesti. Ei samaa mieltä eikä eri mieltä väitteen kanssa oli 27 % vastanneista. Kielteisesti kysymykseen vastasi suurin osa vastanneista,

yhteensä 58 %. Tämä voi johtua myös siitä, että velkaantuneiden maksuvara ei lasketa tulevaisuutta varten säästämistä, vaan kaikki ylimääräiset varat tulee käyttää velkojen lyhentämiseen. Heillä ei siis toisin sanoen vielä ole välttämättä mahdollisuutta säästämiseen. Jatkokysymys olisi voinut olla tarpeen, jossa olisi tiedusteltu, aikooko vastaaja velkajärjestelyn tai velkaantumisen jälkeen aloittaa säästämään. Jos verrataan Finanssialan keskusliiton tekemään valtakunnalliseen tutkimukseen, niin omaan talouteen liittyviin riskeihin oli ”suojautunut” säästämällä 64 % vastanneista. (Finanssialan keskusliitto (b), 43) Säästäminen nähdään siis suomalaisten keskuudessa hyvänä tapana suojautua tulevaisuuden riskeiltä. Samassa tutkimuksessa oli myös tiedusteltu vastaajilta, aikovatko he säästää tai sijoittaa varojaan seuraavan 12 kuukauden sisällä. Vastaajista melkein puolet (47 %) vastasi myöntävästi, joten tämäkin tukee kantaväestön mielipidettä. (Finanssialan keskusliitto (b), 14)

Nykyään säästän säännöllisesti

Kuva 30. Säästääkö vastaaja nykyään säännöllisesti

Aiemmin todettiin, että vastaajat olivat hoitaneet hyvin heille myönnettyä velkajärjestelyä. Tästä hieman pidemmälle tarkasteluun ulottuu kysymys laskujen maksamisesta. Noin kaksi kolmannesta kertoi olevansa samaa mieltä tai erittäin paljon samaa mieltä väitteen kanssa, että maksaa laskunsa ajallaan. 18 % vastanneista ei osannut sanoa maksaako laskut ajallaan vai ei. Vain 15 % vastanneista ei kokenut maksavansa laskuja ajallaan. Velkojen maksaminen ajallaan onkin hyvin tärkeää, sillä velkajärjestelyä voidaan määrätä raukeamaan, jos velkoja ei makseta ajallaan.

Nykyään maksan laskuni ajallaan

Kuva 31. Maksaako vastaaja nykyään laskunsa ajallaan?

Ensimmäisenä velkaneuvonnan asiakkaiden kanssa täytetään lomake, jolla kartoitetaan tulot ja menot. Tämä on varmasti hyvä työkalu velkaantuneille, sillä monella heistä ei ole ollut realistista käsitystä siitä, kuinka paljon heillä kuluu rahaa mihinkin. Lisäksi heillä ei ole välttämättä ollut tietoa kaikista mahdollisista tuloista, joihin he olisivat oikeutettuja. Yhteensä 69 % vastanneista kertoi jollain tapaa seuraavansa menojaan ja tulojaan. Mieli pidetään ei osannut kerto 15 % vastanneista. Vain 15 % vastanneista ei kokenut seuraavansa omia menojaan ja tulojaan. Finanssialan keskusliitto on teettänyt kyselyn keväällä 2014, jonka mukaan kantaväestöstä 69 % seuraa omia tulojaan ja menojaan säännöllisesti ja 24 % satunnaisesti. Finanssialan keskusliiton kyselyssä vaihtoehtoja ei ollut viittä, mutta silti nähdään, että kantaväestö seuraa aktiivisemmin tulojaan ja menojaan kuin vastanneet. Kantaväestössä seuraaminen oli suosituinta yli 60-vuotiaiden keskuudessa, jota trendiä ei kuitenkaan ollut huomattavissa tämän tutkielman aineiston mukaan. (Finanssialan keskusliitto (b), 8)

Nykyään seuran omia menoja ja tuloja

Kuva 32. Seuraako vastaaja nykyään tulojaan ja menojaan säännöllisesti

Velkakertomuksia luettaessa kävi ilmi, että moni velkaantuneista oli pitänyt hyvänä ideana ottaa uutta lainaa maksaakseen entistä pois. Tämä ei kuitenkaan ollut auttanut heitä, vaan olivat päätyneet pahempaan velkaantumiseen. Velkakertomusten lopussa moni oli kirjoittanut, että on oppinut, ettei velkarahalla kannata elämää pyörittää. Tämän pohjalta tiedusteltiin vastanneilta luotonottohalua. Vastaajista yhteensä 28 % oli joko samaa mieltä tai erittäin paljon samaa mieltä siitä, että luoton ottaminen tulevaisuudessa on todennäköistä. 14 % vastanneista ei osannut sanoa mielipidettään suuntaan tai toiseen. Kielteisen kannan luoton ottoon tulevaisuudessa otti yhteensä 57 % vastanneista. Finanssialan keskusliiton tutkimuksen mukaan kantaväestöstä 8 % tiesi varmasti ottavansa luottoa seuraavan 12 kuukauden aikana. Suurin osa heistä aikoi ottaa luottoa asuntoa varten ja sen jälkeen suosituin luotto oli kulutusluottopankista. Suunniteltu luoton ottaminen ei siis tunnu prosentuaalisesti poikkeavan juurikaan kantaväestön mielipiteestä. Lisäksi tämän tutkielman kyselyssä oli laveampi merkitys tulevaisuudessa kuin Finanssikeskuksen tutkimuksessa, jossa oli määritely suoraan aikaväli 12 kuukautta, jonka sisällä luotto tuli ottaa. (Finanssialan keskusliitto (b), 25)

Luoton ottaminen tulevaisuudessa on todennäköistä

Kuva 33. Luoton ottaminen tulevaisuudessa on todennäköistä

5.1 Tulosten analysointi

Talouksien maksukykyä voidaan mitata normaalisti velkaantumisasteella. Täytyy kuitenkin huomata, että tässä tutkielmassa velkaantumisaste tulee olemaan huomattavasti suurempi kuin normaaliväestöllä, sillä heidän maksuvara on laskettu mahdollisimman pieneksi velan nopean takaisinmaksun vuoksi. Virallista velkaantumisastetta otoksesta ei voi laskea, sillä kyselyssä ei

kysytty velan kokonaismäärää, vaan ainoastaan velanhoitokulut kuukaudessa. Velanhoitokuluista saadaan kuitenkin suuntaa antava suhdeluku, josta voidaan nähdä kuinka suuri osa kuukausituloista vastanneilla kului velanhoitoon. Tällöin saadaan suhteelliseksi kuukausittaiseksi velanhoitomenoasteeksi 32,43 % tarkoittaen, että noin vastaajilla noin kolmannes tuloista menee lähtökohtaisesti velkoihin.

Testattaessa huomattiin, että naisten ja miesten välille saatiin tilastollisesti merkitsevä ero ($p=0,005$) sen suhteen, kuinka hyödyllisenä he kokivat säästämisen.

Taulukko 4. Sukupuolen vaikutus mielipiteeseen säästääkö vastaaja säännöllisesti

		Independent Samples Test						
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
Nykyäänsäästänsäännöllisesti	Equal variances assumed	1,005	,324	3,055	30	,005	1,0931	,3578
	Equal variances not assumed			3,170	28,852	,004	1,0931	,3448

Testattaessa iän vaikutusta kysytyihin asioihin löydettiin tilastollisia eroavaisuuksia mielipiteissä. Testeissä on käytetty Kruskal-Wallis-testiä ja Mann-Whitney U-testiä pienen otoksen vuoksi. Otoskoko voi vaikuttaa testeihin siten, että populaatio ei ole välttämättä normaali, jonka vuoksi ei voida käyttää kaikkia mahdollisia testejä, jotka muutoin olisivat mielekkäitä käyttää. Mann-Whitney-testi on kuitenkin lähes usein käytetyn t-testin veroinen ja erittäin tehokas työkalu tilastollisessa tutkimuksessa. Metsämuuronen suosittaa Kruskal-Wallis testiä nimenomaan, kun vertailussa on useampi ryhmä kuin kaksi ja jos otoskoko on hyvin pieni. Tutkielmalle olisi voitu saada hieman parempi validiteetti, jos vastaajia olisi ollut enemmän ja tutkielmassa olisi voitu käyttää esimerkiksi jotain varianssianalyysiä. Kruskal-Wallis testi voidaan kuitenkin nähdä yksisuuntaisen varianssianalyysin parametrittömänä vastineena. Toinen käytetty testi on Mann-Whitney U-testi, joka on yksi tunnetuimmista ja tehokkaimmista parametrittömistä testeistä. Mann-Whitney testi sopii niin ikään pienillekin otoksille, mutta siinä vertaillaan vain kahta keskiarvoa, jonka vuoksi se ei sovellu kaikkiin tutkielman testeihin. (Metsämuuronen,190, 194)

Taulukko 5. Muuttujien vaikutuksia mielipiteisiin

Vaikuttaako ikä säästämiseen

ryhmät 2-3 p=0,020

Vaikuttaako ikä siihen, kuinka hyvin luoton kustannukset ymmärretään

ryhmä 2-1 p=0,004

Vaikuttaako asumismuoto mielipiteeseen velkaantumisen estettävyydestä

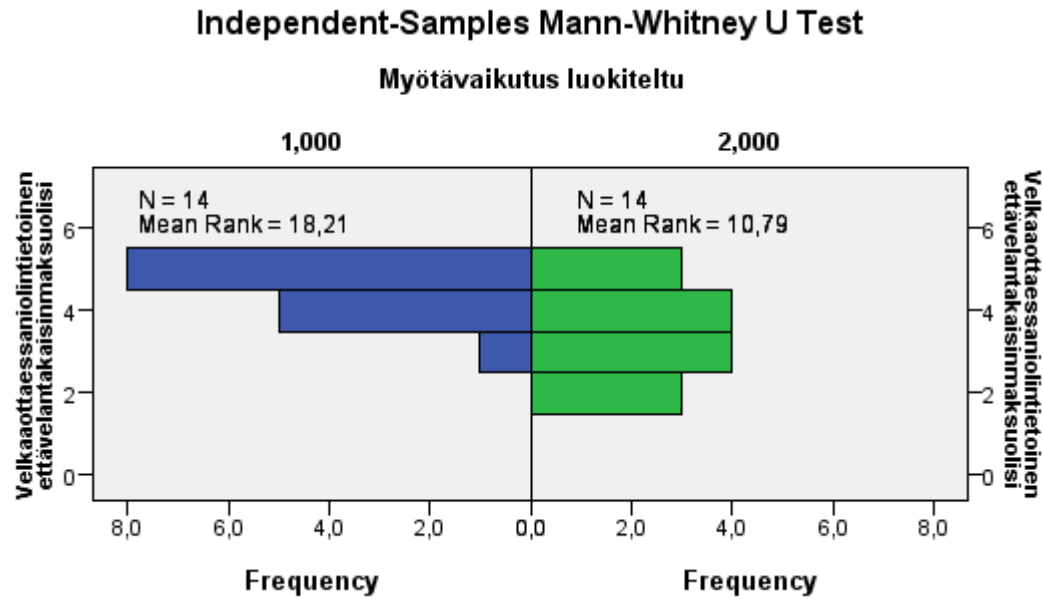
ryhmä 3-2 p=0,043

ryhmä 3-1 p=0,010

Vaikuttaako asumismuoto siihen, kuinka hyvin ymmärtää luoton kustannukset

ryhmä 2-1 p= 0,037

Havaittiin, että ikäluokkien 1 ja 2 välillä on hyvin merkitsevä tilastollinen ero ($p=0,004$). Iältään 35-44 vuotiaat kokivat paremmin luoton kokonaiskustannukset ymmärrettäväksi kuin ikäluokaltaan 25-34 vuotiaat. Muissa ikäluokissa eroavaisuuksia ei ollut havaittavissa. Tutkittiin iän vaikutusta säännölliseen säästämiseen ja eroavaisuus löytyy ikäryhmien 2 ja 3 välillä. Havaittiin siis, että ikäryhmässä 35-44-vuotiaat säästivät enemmän kuin vanhemmassa, 45-54-vuotaiden ikäryhmässä ($p=0,020$). Täytyy kuitenkin muistaa, että kuten aiemmin perustiedoista huomattiin, säästäminen on todella vähäistä, joten vaikka tässä tapauksessa löydettiin tilastollinen ero ikäluokkien välillä, kannattaa siihen suhtautua varauksella. Asumismuoto näytti vaikuttaneen kahdessa eri ryhmässä siihen, miten vastaajat kokivat velkaantumisen olleen estettävissä. Tilastollisesti merkitsevä ero löydetään puolison asunnossa ja vuokralla asuneiden välillä ($p=0,010$) ja melkein merkitsevä ero löydetään puolison asunnossa ja omistusasunnossa asuneiden välillä ($p=0,043$). Huomattiin asumismuodon vaikuttaneen myös siihen, kuinka helpoksi vastaajat kokivat luoton kokonaiskustannusten ymmärrettävyyden. Tässä tilastollisesti melkein merkitsevä ero syntyi vuokralla asuneiden ja omistusasunnon omaavien kesken ($p=0,037$).

Kuva 34. Toisen henkilön myötävaikutuksen merkitys velkaantumisen takaisinmaksun vaikeuteen (1= Kyllä, 2= Ei)

Testattaessa mielipiteiden vaikutusta siihen, kokiko vastaaja jonkun toisen myötävaikuttaneen hänen velkaantumiseensa, havaittiin tilastollisesti melkein merkitsevä ero sen välillä, kokiko myötävaikutusta vai ei ($p=0,012$), mikä huomataan kuvasta 33. Ne, jotka kokivat jonkun toisen myötävaikuttaneen omaan velkaantumiseensa, olivat enemmän eri mieltä itse väitteen kanssa, jonka mukaan jo velkaa ottaessaan he olisivat olleet tietoisia, että velan takaisinmaksu tulee olemaan hyvin hankalaa, jopa mahdotonta.

Taulukko 6. Mielenpiteiden vaikutuksia toisiinsa

Vaikuttaako kokemus velkaantumisen estettävyydestä tulevaisuuden luotonottoon

ryhmä 5-3 p= 0,007

Vaikuttaako säästämisen hyödylliseksi kokeminen siihen, miten helpoksi yhteydenoton luotonantajiin kokee

ryhmä 1-5 p=0,021

Vaikuttaako se, kokeeko maksuhäiriömerkinnän pysäyttäneen velkaantumisen tulevaisuuden luotonottoon

ryhmä 5-1 p=0,035

Vaikuttaako säästämisen hyödylliseksi kokeminen siihen, maksaako laskut ajallaan

ryhmä 2-3 p=0,043

Vaikuttaako menojen ja tulojen seuraaminen siihen, maksaako laskut ajallaan

ryhmä 1-5 p= 0,017

Tilastollisesti merkitsevä ero havaittiin myös mielenpiteissä sen välillä, kokiko vastaaja oman velkaantumisen estettävänä ja aikoiko mahdollisesti ottaa tulevaisuudessa uudelleen luottoa. Ne, jotka eivät mitenkään kokeneet oman velkaantumisen olleen estettävissä, eivät osanneet sanoa selvää mielenpidettään koskien luotonottoa tulevaisuudessa. Kuten aiemmin kyseisen kysymyksen kohdalla huomattiin, moni vastaajista ei halunnut ottaa luottoa tulevaisuudessa, mutta nämä henkilöt, jotka eivät mielestään olleet pystyneet estämään velkaantumista, eivät suhtautuneet ainakaan negatiivisesti tulevaisuudessa luotonottoon. Tutkittaessa mielenpiteiden välisiä eroja huomattiin myös eroavaisuuksien sen välillä, kuinka hyödylliseksi säästämisen kokee ja kuinka helpoksi yhteydenotto luotonantajiin ongelmien vastaan tullessa kokee. Suurin ja tilastollisesti melkein merkitsevä ero havaitaan jyrkimpään mielenpiteiden välillä (p=0,021). Huomattiin myös tilastollisesti melkein merkitsevä ero siinä, kokiko maksuhäiriömerkinnän pysäyttäneen velkaantumisen sen kanssa, aikoiko vastaaja kenties ottaa luottoa tulevaisuudessa (p=0,035). Tilastollisesti melkein merkitsevä ero (p=0,043) saadaan myös mielenpiteiden kuinka hyödylliseksi säästämisen kokee ja maksaako laskut ajallaan vai ei. Ero on havaittavissa ryhmien välillä siten, että

ne, jotka kokivat säästämisen jokseenkin hyödylliseksi, eivät osanneet sanoa omaa mielipidettään selvästi maksaako laskunsa ajoissa vai ei. Myös menojen ja tulojen seuraamisen ja laskujen ajallaan maksamisen välille saatiin tilastollisesti melkein merkitsevä ero ($p=0,017$) Ero saatiin sen välillä, että omasta mielestään maksaa kaikki laskut hyvinkin ajallaan ja että ei todennäköisesti ota luottoa tulevaisuudessa.

5.2 Johtopäätökset

Velkaantuneita ja ylivelkaantuneita on yhä enenemässä määrin. Tässä Pro Gradu tutkielmassa velkaantuneiden keski-ikä on hieman alempi kuin valtakunnallisesti suoritettussa tutkimuksessa, mutta tästä ei voida päätellä, että Kainuussa velkaantuminen olisi enemmän nuoremmalla sukupolvella. Voidaan vain todeta, että tähän tutkielmaan osallistui hieman nuorempia henkilöitä, joka voidaan osaltaan selittää tutkimusmuodolla.

Monet velkaantuneet eivät kokeneet, että olisivat itse pystyneet vaikuttamaan velkaantumiseen ja miltei puolet kokivat, että joku toinen oli myötävaikuttamassa heidän velkaantumiseensa. Tällaisista toimii esimerkkinä takuuvelat tai yrityksen kautta velkaantuneet. Noin kolme neljästä vastanneista oli suunnitellut omaa talouttaan ennen velkaantumistaan, mutta jokin oli mennyt pieleen, sillä velkaantuminen oli suunnitelmista huolimatta tapahtunut. Hieman yli puolet vastanneista koki, että velkaantuminen oli pysähtynyt maksuhäiriömerkintään. Tämä johtunee osaltaan siitä, että luotonantajat harvoin antavat enää luottoa sellaisille, joilla on maksuhäiriömerkintä, jolloin he eivät ole saaneet enää lisäluottoa. Monessa aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että henkilöt saattavat ottaa uutta luottoa maksaakseen vanhaa pois. Olisi siis ollut hyvä tiedustella myös tätä asiaa kyselyssä, kuinka moni on toiminut näin. Se voidaan nimittäin nähdä myös ongelmalliseksi tilanteeksi, jos uutta luottoa ei enää saadakaan, jolla maksetaan vanhoja luottoja pois. Tällöin viimeksi vaihtoehdoksi saattaa jäädä velkajärjestely, joka alunperinkin olisi voinut olla toimiva tapa päästä eroon hankalasta tilanteesta.

Muutokset elämäntilanteessa ovat olleet suurimmat syyt vastaajien velkaantumiseen. Näin myös Valkaman tekemässä valtakunnallisessa tutkimuksessa. Työttömyys, terveydelliset ongelmat ja muutos parisuhteessa on kaikki yhtä suuri tekijöitä velkaantumisessa. Velkakertomukset tarkensivat tätä tietoa siten, että monesti toinen seuraa toista. Saattaa esimerkiksi tulla ensin työttömyyttä ja siitä seurauksena pitkällä ajalla terveydellisiä ongelmia.

Velkaantuneet olivat hyvin aktiivisia luotonantajien suhteen. Tämä kertoo siitä, että ovat itse yrittäneet selvittää velkaantumistaan, mutta kun oma osaaminen ei ole riittänyt, ovat he kääntyneet talous- ja velkaneuvonnan puoleen. Suurin osa vastaajista olikin tyytyväinen talous- ja velkaneuvonnan palveluihin ja voisivat hakeutua uudelleen velkaneuvonnan puoleen, jos se tulisi tarpeelliseksi.

6 YHTEENVETO

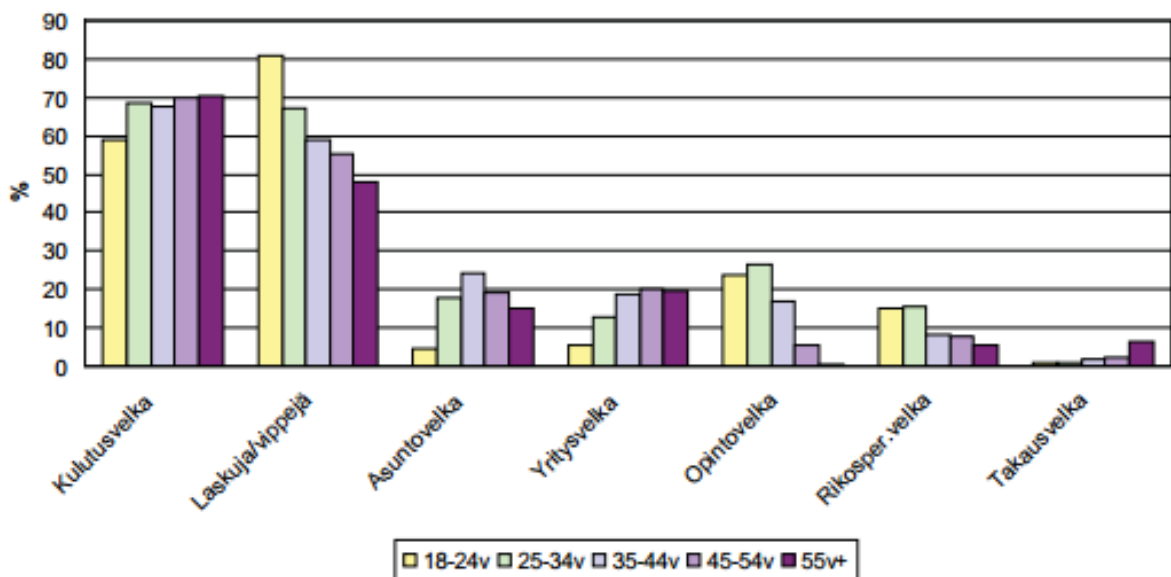
Kiinnostus aihetta kohtaan lähti tutkielman tekijän kokemuksista työelämässä. Yhä enenemässä määrin on havaittavissa ihmisiä, jotka ovat tavalla tai toisella menettämässä hallinnan omaan talouden pitoon. Alun perin tarkoituksena oli kartoittaa, onko kasvavalla työttömyydellä jotain tekemistä velkaantumisen kanssa, sillä näinä aikoina yhä useampi yritys on ilmoittanut joko lomauttavansa suuren määrän työntekijöitä tai jopa massiivisista irtisanomisista. Tämän luulisi suuresti vaikuttavan myös ihmisten taloudelliseen käyttäytymiseen. Lisäksi Kainuussa on yksi suurimmista kotimaisista työttömyysasteista (TEM, 2014). Tähän ei kuitenkaan löydetty mitään viitteitä alun perin velkakertomuksiin tutustuttaessa, jonka vuoksi tämä aspekti hylättiin.

Tämän pro gradu tutkielman tarkoituksena oli selvittää Kainuun talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden syitä velkaantumiseen sekä heidän asenteitaan velkaantumista ja säästämistä kohtaan. Nykyään kevytmielinen velkaantuminen voi estää velkaantunutta pääsemästä velkajärjestelyyn, joka voisi olla suureksi avuksi velkaongelmasta irti pääsemisessä. Jo vuonna 2009 hallitus on ottanut kannan, että velkaantuneita tulee auttaa jo varhaisessa vaiheessa, ei vasta sitten, kun velkaantuminen on päässyt melkein liian pitkälle. Määrärahoja pitäisi lisätä talous- ja velkaneuvontaan ja toimintaa tulisi järjeistää. Kuluttajaviraston mukaan on myös huomattavissa, että luottojen ottaminen ja yhä suurempi velkaantuminen ei ole pelkästään lamasta johtuvaa, vaan myös kuluttajille suunnattu markkinointi on tehnyt oman osansa. (Kuluttajavirasto, 2014) Tähän jälkimmäiseen ongelmaan onkin tartuttu EU:n toimesta, joka on laatinut uusia EU-direktiivejä, joiden tarkoituksena on saada epämääräiset kulutusluotot ja varsinkin pikavipit kuriin.

Tutkielman arkaluonteisuuden vuoksi oli haastavaa keksiä tapa, jolla tätä aihetta lähtisi purkamaan hyvin. Toisaalta olisi mielekästä saada haastateltavia, sillä siten saisi syvennyttyä aiheeseen muutaman haastateltavan pohjalta. Toisaalta olisi mielekästä tehdä kysely, johon mahdollisimman moni vastaisi. Haasteeksi kyselyssä nousi vastauksien saaminen, sillä aiemmin tehtyjen kyselyiden vastausprosentit ovat jääneet hyvin pieniksi. Tämän vuoksi kysely päätettiin suorittaa vain sähköisesti, jolloin vastaaminen voitaisiin kokea mahdollisimman helpoksi. Koska oletettiin vastausprosentin kuitenkin jäävän suhteellisen pieneksi, haluttiin varmistaa tutkielman validiteettia tutustumalla velkaneuvonnan asiakkaiden itse kirjoittamia velkakertomuksia. Näihin velkakertomuksiin tutustuttiin myös ennen kyselylomakkeen tekemistä, jotta saataisiin muodostettua sellainen lomake, joka palvelee aihetta parhaiten.

Tutkielmassa todettiin, että kaikilla vastaajilla ei edes ollut kulutusluottoa, jolloin se ei voinut olla se pääsyy velkaantumiseen ja taloudellisiin ongelmiin. Moni vastaajista omasta mielestään oli velkaantunut muuttuneiden olosuhteiden vuoksi, joko työttömyyden tai terveydellisten ongelmien vuoksi. Toinen saattoi monesti olla seurausta toisesta, työttömyyden kohdatessa alkoivat myös terveydelliset ongelmat. Monesti näistä asioista johtui myös tulojen riittämättömyys, jonka seurauksena saatettiin tehdä huonoja päätöksiä ja ottaa luoton päälle uutta luottoa vanhan maksuun. Tästä syntyi monelle velkakertomusten mukaan oravanpyörä, josta he halusivat päästä pois velkaneuvonnan avustuksella.

Elisa Valkama on suorittanut vuonna 2010 tutkimuksen, johon osallistui valtakunnallisesti 2 162 talous- ja velkaneuvojaa. Olla olevasta kuvasta nähdään, että yli puolella asiakkaista on valtakunnallisella tasolla kulutusluottoa ja/tai laskuja sekä vippejä. Eniten laskuja ja vippejä näyttäisi olevan nuorilla eli 18-24-vuotiailla, joilla on myös opintovelkaakin. Aiemmin todettiin, että tähän tutkielmaan vastanneilla läheskään kaikilla ei ollut kulutusluottoa, jolloin se ei voisi olla pelkästään velkaantumisen syy.

Kuva 35. Valtakunnallisen kyselyn velkatyypit (Lähde, Valkama)

Vaikka alun perin työttömyysaspekti hylättiin, on silti huomattavaa, että prosentuaalisesti työttömyys oli yksi suurimmista syistä, jotka velkaantuneet mainitsivat velkaantumisen syyksi. Kuten Uusitalo & Lindholm totesivat, ihmiset lykkäävät todennäköisen työttömyyden edessä tuotteiden ostoa (Uusitalo & Lindholm, 71-73) Monet vastanneista koki toisen henkilön

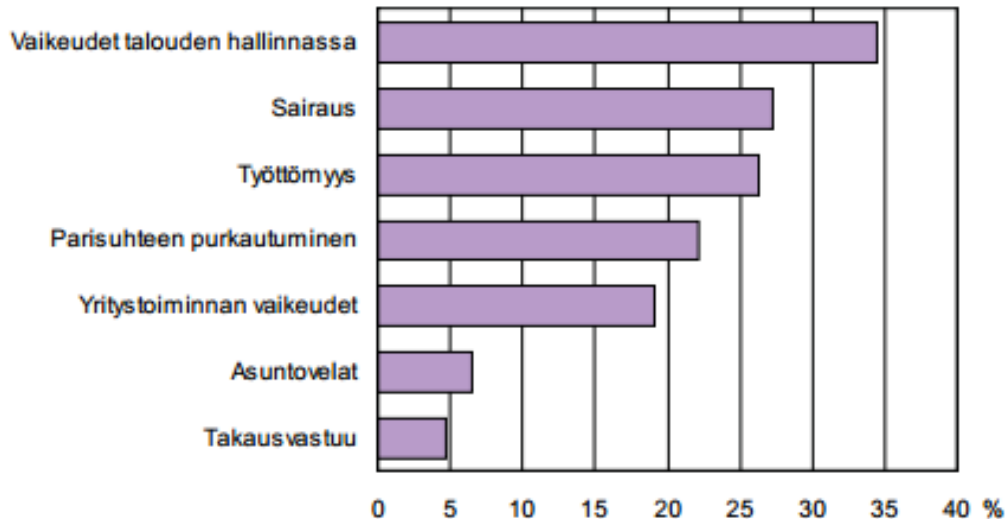
myötävaikuttaneen omaan velkaantuneensa, joten se voi olla osasyys, minkä vuoksi he eivät osanneet varautua tällaiseen muutokseen.

Velkakertomuksia luettaessa oli yllättävä huomata, kuinka paljon ihmiset luottivat toisiin ihmisiin. Esimerkiksi takausvelkojen vuoksi taloudellisissa ongelmissa tuntui olevan moni velkaantunut. Tai sellainen henkilöitä, jotka olivat olleet parisuhteessa sellainen henkilön kanssa, jolta luottotiedot olivat jo menneet, jolloin kaikki hankinnat ja mikä tärkeintä, velat, otettiin sen henkilön nimiin, jolla luottotiedot olivat vielä kunnossa. Eron tullen maksut luonnollisesti lankesivat pelkästään sen henkilön vastuulle, jonka nimissä kaikki luotot olivat. Tämä nähdään myös tutkielman tuloksista, sillä vastanneista 43 % oli sitä mieltä, että joku toinen oli myötävaikuttanut heidän velkaantumiseensa.

Valkama toteaa myös tutkimuksessaan, että yllättävän suurella osalla (18%:lla) tutkimukseen osallistuneista on jäänyt velkajärjestelyn ulkopuolelle luottoja. (Valkama, 7) Tämä olisi ollut myös hyvä tutkimusaihe tässä tutkielmassa, kuinka paljon luottoja oikein jää vielä velkajärjestelyjen ulkopuolelle ja mistä syystä.

Tutkielman mukaan moni vastaajista on ottanut uuden suunnan koskien omaa talouttaan. Se, että he ovat itse hakeutuneet talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiksi, on jo suuri askel. Suurin osa vastanneista oli yrittänyt itse aktiivisesti sopia luotonantajien kanssa uutta maksusopimusta, vaikka todella moni koki se vaikeaksi ja osa oli saanutkin maksusuunnitelmansovittua. Ne vastanneista, jotka olivat päässeet velkajärjestelyyn, olivat suorittaneet sitä kuuliaisesti. Moni vastaajista myös kertoi maksavansa laskunsa ajoissa ja pitävänsä säästämistä hyödyllisenä. Finanssialan keskusliiton tekemään tutkimukseen verrattuna vastaajat eivät pidä säästämistä yhtä hyödyllisenä, mutta ovat kuitenkin jollain tapaa sen kannalla. Vastaajat myös seuraavat tulojaan ja menojaan hyvin.

Valtakunnallisessa kyselyssä talous- ja velkaneuvojille vaikeudet talouden hallinnassa nousi neuvojen mielestä suurimmaksi syyksi, miksi asiakkaat olivat velkaantuneet. Moni vastanneista oli sitä mieltä, että oli suunnitellut talouttaan hyvin ennen velkaantumista ja joku toinen oli myötävaikuttanut omaan velkaantumiseensa, joten välttämättä velkaantuminen ei ollut heidän huonoa taloudenhallintaa. Velkaneuvojat ovat kuitenkin eri mieltä tässä tapauksessa. Toiseksi suurin syy oli sairastuminen ja sen jälkeen työttömyys, jotka nousivat tärkeimmiksi syiksi myös tähän tutkielmaan osallistuneilla.

Kuva 36. Velkaantumisen syyt valtakunnallisesti (Lähde, Valkama)

Tutkielmassa havaittiin myös erilaisia eroavaisuuksia varsinkin mielipiteiden vaikutuksilla toisiin mielipiteisiin. Havaittiin esimerkiksi se, että sellaiset vastaajat, jotka maksoivat laskut omasta mielestään ajallaan, eivät kokeneet luoton ottoa tulevaisuudessa hyvinkään todennäköisenä.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että velkaantumista on tapahtunut monien kohdalla olosuhteiden vuoksi. On saattanut tapahtua muutoksia parisuhteessa tai työelämässä, johon ei olekaan osannut varautua tarpeeksi hyvin etukäteen. Muutoinkin vaikuttaa, että ihmiset eivät osaa samalla tavalla ajatella tulevaisuuteen, kuten aiemmin on tehty. Osa syynä on varmasti luottojen helpompi saaminen, enää ei tarvitse säästää niin paljoa etukäteen, vaan on mahdollisuus ostaa luotolla heti, tässä ja nyt. (Peura-Kapanen&Raikinmäki, 5)

Kuitenkin on havaittavissa, että velkaantuneet ovat oppineet virheistään. Moni maksaa laskunsa ajallaan ja osa jopa haluaa säästääkin tulevaisuudessa. Tämä on positiivinen merkki, velkaneuvonta on varmasti omalta osaltaan tehnyt työnsä hyvin, kun ovat saaneet ihmiset seuraamaan omaa rahankäyttöään. Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tehdä uusi tutkielma, johon valittaisiin pelkästään velkajärjestelyprosessin käyneitä. Saataisiin varmasti tietoa siitä, millä tavoin he ovat kokeneet koko prosessin ja minkälaisia kompastuskiviä heillä tiellään oli. Näin saadaan parannettua uusien velkaantuneiden tietä.

Jatkossa jos tutkielmaa tehtäisiin uudelleen, kannattaisi kenties ottaa huomioon myös toimeentuloaspekti. Millä tavoin ylivelkaantuneet ja velkajärjestelyssä olevat kokevat heidän toimeentulonsa. Varsinkin velkajärjestelyssä olevilla maksuohjelman mukaisesti eläminen tarkoittaa

hyvin tiukkaa budjettia useamman vuoden ajan. Monesti velkaantuneet ovat tottuneet elämään hieman laveampaa elämää, jolloin totuttautuminen tiukkaan budjettiin voi olla hieman haastavaa. Olisi mielenkiintoista tutkia millä tavoin he ovat saaneet motivoitua itsensä pysymään maksuohjelmassa.

LÄHTEET

Ahlqvist Kirsti & Raijas Anu, Erilaisia kulutusuria Suomessa, 2004, Helsinki, Edita, Tilastokeskuksen julkaisuja

Bauman Zygmunt, Sosiologinen ajattelu, 1997, Vastapaino, Tampere

Brown Sarah, Taylor Karl & Wheatley Price Stephen, Journal of Economic Psychology : Debt and distress: Evaluating the psychological cost of credit, , 2005,

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167487005000103> , viitattu 18.5.2014

Calder, Lendol Glen,. Financing The American Dream. A Cultural History of Consumer Credit, 1999, New Jersey, Princeton University Press

Crook, Jonathan, 2001, The demand for household debt in the USA: Evidence from the 1995 survey of consumerfinance. Applied Financial Economics, 11,

Finanssialan keskusliitto (a), Kulutusluottojen kehitys Suomessa,

http://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Kulutusluottojen_kehitys_Suomessa.ppt, viitattu 22.4.2014

Finanssialan keskusliitto (b), Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat,

http://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Saastaminen_luotonkaytto_ja_maksutavat_2014.pdf , viitattu 21.5.2014

Finanssivalvonta, 2014, <http://www.finanssivalvonta.fi/FI/VALVONTA/Pages/Default.aspx>, viitattu 14.3.2014

Finlex (a), Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 7 luvun, eräiden luotonantajien rekisteröinnistä annetun lain sekä korkolain 2 §:n muuttamisesta,

<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120078> , viitattu 7.5.2014

Finlex (b), Laki talous- ja velkaneuvonnasta,

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000713>, viitattu 11.6.2014

Garðarsdóttir Ragna B. & Dittmar Helga, Journal of Economic Psychology : The relationship of materialism to debt and financial well-being: The case of Iceland's perceived prosperity , 2012, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167487011001942>, viitattu 18.5.2014

Gorodnichenko, Yuriy & Mendoza, Enrique G. & Tesar, Linda 2009. The Finnish Depression: From Russia with Love. Working paper 14874. National Bureau of Economic Research. Cambridge.

Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko & Sajavaara Paula, Tutki ja kirjoita, 2009, 15. Uudistettu painos. Tammi. Hämeenlinna.

Holopainen Martti & Pulkkinen Pekka, Tilastolliset menetelmät, 2003, WSOY, Porvoo

Horioka, Charles Yuji & Watanabe, Wakō , Why do people save? A micro-analysis of motives for household saving in Japan. , 1997, The Economical Journal, <http://search.ebscohost.com.ezproxy.uef.fi:2048/login.aspx?direct=true&db=bsh&AN=9712220700&site=ehost-live> , viitattu 25.6.2014

Ilmonen Kaj, Tavaroiden taikamaailma, 1993, Jyväskylä, Gummerus

Kaartinen Risto & Lähteenmää Jaana, Miten ja mihin nuoret käyttävät pikavippejä ja muita kulutusluottoja? , 2006, Kauppa- ja teollisuusministeriö, Edita Publishing Oy

Kainuun SOTE, 2014, <http://sote.kainuu.fi/talous- ja velkaneuvonta>, viitattu 22.2.2014

Kangasniemi Timo, Velaksi eläminen on jo maan tapa, 2011, <http://www.turkulainen.fi/artikkeli/63365-velaksi-elaminen-on-jo-maan-tapa>, viitattu 16.9.2014

Keski-Petäjä Miina, Työttömyys, yksinhuoltajuus ja miehillä perheettömyys lisäävät ulosoton riskiä, 2013, Työ, talous ja tasa-arvo, Helsinki, Tilastokeskuksen julkaisut,

Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti, Suuri Lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja

talouspoliittinen keskustelu, 1998, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Helsinki, Taloustieto Oy

Koljonen Virpi & Römer-Paakkanen Tarja, ”Silloin ei ois pitäny hölmöillä...”Ylivelkaantuminen nuorena velkaantuneiden näkökulmasta, 2000, Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 38, Helsinki

Kosunen Virpi, Paljonko on riittävästi? Vähimmäisetuuksien riittävyyden arviointia kulutuksen näkökulmasta, 1999, Stakes raportteja, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi

Kruhse-Lehtinen Ulla, VATT-keskustelualoitteita, 1995, Helsinki,
http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/k105.pdf , viitattu 23.6.2014

Kuluttajavirasto, 2014, <http://www2.kuluttajavirasto.fi/fi-FI/060209/> , viitattu 27.7.2014

Lehtinen Anna-Riitta & Peura-Kapanen Liisa, Kulutus nuorten velkaantumisen taustalla? , 2005, Kuluttatutkimuskeskuksen vuosikirja, Savion kirjapaino, Kerava

Lehto-Isokoski, H. 2008. Nuoren maksuhäiriömerkintä hidastaa oman elämän aloittamista. Taloustaito 61, 5

Metsämuuronen Jari, Pienten aineistojen analyysi, 2004, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Muttilainen Vesa, Luottoyhteiskunta, kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa, 2002, Helsinki, Hakapaino Oy

Mäki-Fränti Petri, Kotitalouksien taloudellinen liikkumavara Suomessa, 2011,
http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/euro_ ja_talous/talouden_nakymat/Documents/et_5TN_2011_MakiFranti.pdf , luettu 16.9.2014

Määttä Kirsi, Kainuun SOTEn talous- ja velkaneuvoja, haastattelu

Niemelä Mikko, Tulot, kulutus ja toimeentulo, tutkimuksia pienituloisuuden ja kulutuksen välisistä yhteyksistä, 2005, Painosalama Oy, Turk

Oikeus, Täytäntöönpanonkelpoisuuden määräaika ja saatavan lopullinen vanhentuminen, <http://www.oikeus.fi/ulosotto/fi/index/ulosotto/taytantonpanokelpoisuudenmaaraaikajasaatavanlopullinenvanhentuminen.html> , viitattu 29.9.2014

Paloranta Kaisu, Talous- ja velkaneuvonta raportti, 2005, Kuluttajaviraston julkaisut, <http://www2.kuluttajavirasto.fi/File/74518a39-1641-4cbf-b91e-5853fb056525/talousjavelkaneuvonta04.pdf> , viitattu 11.6.2014

Peltola Sari-Maarit, Holtitonta kulutusta vai selviytymistaistelua?, 2013, Kuluttatutkimuskeskuksen vuosikirja, Tampereen yliopistopaino

Peura-Kapanen Liisa, Raija Anu, Lehtinen Anna-Riitta, Velkatunneli – Takuu-Säätiön asiakkaiden selviytymiskokemuksia, 2010, Kuluttajatutkimuskeskus, Tampereen yliopistopaino

Poterba, J. 1994. International Comparisons of Household Saving. National Bureau of Economic Research. <http://www.nber.org/chapters/c8869.pdf> , viitattu 25.6.2014

Rantala Kati, Vippikierteen muotokuva, 2012, http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/Ft1y75oet/Verkko24_Rantala_2012.pdf , viitattu 7.5.2014

Rantala Kati & Tarkkala Heta, 2009, Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja, Helsinki, http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimustiedonantoja-sarja/hjNJjH48F/90_kotitalouksien.pdf , viitattu 27.7.2014

Rantamaa Paula, Naiset ja ikääntyminen - Ikääntyvät naiset ja kulutus, 1999, Teoksessa Kangas Ilka & Nikander Pirjo, Helsinki, Gaudeamus

Riihelä M., Sullström R & Takala K. Kotitalouksien tulot ja kulutus, 2002, Helsinki, Yliopistopaino

Saarinen Henna, 2001, Nuoruus ja hulluus, vanhuus ja viisaus? Tutkimus nuorten kulutuskäyttäytymisestä ja velkaantumisesta, Stakes, Saarijärvi, Gummerus kirjapaino

Suomen Asiakastieto, 2014,

http://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto/ajankohtaista/-/asset_publisher/gxzzwXCm45vn/content/maksuhairioisten-kuluttajien-maara-lahenee-laman-jalkeistaennatysta;jsessionid=CC181377BA65C5102B3E85AFB5C00D63?redirect=http%3A%2F%2Fwww.asiakastieto.fi%2Fweb%2Ffi%2Fasiakastieto%2Fajankohtaista%3Bjsessionid%3DCC181377BA65C5102B3E85AFB5C00D63%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_gxzzwXCm45vn%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-8%26p_p_col_count%3D1, viitattu 21.1.2014

Suomen Ev.Lut Kirkko, Avustusten myöntäminen,

<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/68A1192FF598AD70C2256FEB00258F21?OpenDocument&lang=FI> , viitattu 15.6.2014

Suomen Kuluttajavirasto, Perinnän eteneminen ja kulut, <http://www2.kuluttajavirasto.fi/fi-FI/kuluttajalle/raha-asiat/maksuviiivastykset/perinta/> , viitattu 21.5.2014

Suomen Pankki, 2014, Koskinen Kimmo & Savolainen Eero,

http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/rahoitusmarkkinaraportit/Document/s/1_2013_RMraportti.pdf , viitattu 18.2.2014

Takuu-Säätiö (a), Luottotietojen menettäminen, http://www.takuu-saatio.fi/tietoa_veloista/luottotiedot/ , viitattu 15.6.2014

Takuu-Säätiö (b), Yleistietoa, <http://www.takuu-saatio.fi/takuu-saation-takaus/takauksen-hakijalle/> , viitattu 12.6.2014

Tilastokeskus (a) 2014, http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_ rahoitusmarkkinat.html , viitattu 19.2.2014

Tilastokeskus (b) 2014, http://www.stat.fi/til/vtp/2013/vtp_2013_2014-03-03_kat_001_fi.html , viitattu 23.6.2014

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, 2011, Tammi. Helsinki.

Työ- ja elinkeinoministeriö, työttömyysasteluvut,

http://www.tem.fi/files/36091/Maakuntien_suhdannekehitys_2011-2013.pdf , viitattu 27.7.2014

Uitto Tero, Velkajärjestely , 2010, Kiinteistöalan kustannus Oy, Turku: Kolofon Baltic

Uusitalo Liisa & Lindholm Marianne, Kulutus ja lama, Kuluttajien kokemukset, odotukset ja sopeutuminen lamaan, 1994, Helsinki, Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja

Valkama Elisa, Velaton uusi alku? Velallisten selviytyminen velkajärjestelystä ja tilanne sen jälkeen, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos,

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/JjN8lSRkN/Verkko22_Valkama.pdf , viitattu 22.9.2014

Valkama Elisa, Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat 2010 – velkajärjestely tuomioistuimessa vai muu apu? , 2011, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos,

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/QQ1FnbMIx/Verkko18_Valkama_2011.pdf , viitattu 27.7.2014

LIITE 1: Kyselyn saatekirjelmä

ARVOISA VASTAANOTTAJA,

Tämä kysely suoritetaan osana Itä-Suomen yliopistolle tehtävää Pro Gradu tutkielmaa yhteistyössä Kainuun SOTEn kanssa. Tarkoituksena on kartoittaa Kainuun talous- ja velkaneuvonnan asiakkailta heidän näkemystään velkaantumisen ja taloudenhallinnasta. Vastaamiseen on hyvin tärkeää kyselyn onnistumisen kannalta. Vastaamiseen kuluu noin 5-10 minuuttia. Voitte osallistua kyselyyn 25.6.2014 asti.

Mikäli Teillä on lisäkysymyksiä tutkielmaan liittyen, vastaan mielelläni sähköpostitse : maaritle@student.uef.fi

Kiitos paljon vastaamisesta!

Yhteistyöstä kiittäen,

Maarit Leinonen

LIITE 2: Kyselylomake

KYSELY:

Ikä: _____

Sukupuoli:

- Mies
- Nainen

Kotikunta: _____

Korkein koulutusaste:

- Perusaste
- Keskiaste
- Alempi korkea-aste
- Alempi korkeakoulu
- Ylempi korkeakoulu
- Tutkija-aste

Siviilisäätty:

- Naimaton
- Naimisissa/Rekisteröidyssä parisuhteessa
- Avoliitossa
- Eronnut
- Leski

Taloudessa asuvien määrä (itse mukaan lukien): _____

Työsuhte:

(valitse työsuhdettasi parhaiten kuvaava vaihtoehto)

- Vakituinen
- Määräaikainen
- Ei työsuhdetta
- Eläkeläinen
- Osa-aikainen
- Opiskelija
- Yrittäjä
- Maanviljelijä

Asumismuoto:

- Oma
- Vuokra
- Työsuhteasunto
- Asumisoikeusasunto

- Vanhempien luona

Henkilökohtaiset velanhoitomenot kuukaudessa: _____ EUR

Henkilökohtaiset tulot yhteensä: _____ EUR

Onko sinulla seuraavia luottoja (merkitse myös euroina kuinka paljon):

- osamaksuluotto _____ EUR
- luottokortti _____ EUR
- pankin kulutusluotto _____ EUR
- pikavippi _____ EUR
- opintolaina _____ EUR
- asuntolaina _____ EUR
- takausvelka _____ EUR
- yritysvelkaa _____ EUR
- Muu, mikä _____ ?

Onko sinulla maksuhäiriöitä?

- kyllä
- ei

Onko sinulla aiemmin ollut maksuhäiriöitä?

- kyllä
- ei

Mihin olet käyttänyt luottoja?

- Laskujen maksuun
- Perheen elättämiseen
- Shoppailuun
- Matkusteluun
- Vanhojen luottojen maksuun
- Yksittäiseen suureen ostokseen, esimerkiksi autoon
- Nautintoaineisiin
- Pelaamiseen
- Muu, mikä _____ ?

Syy velkaantumiseen?

- Työttömyys
- Kulutus
- Terveydelliset ongelmat
- Tulojen riittämättömyys
- Muutos parisuhdetilanteessa
- Yritystoiminnan lopetus
- Uhkapelit
- Takausvelka
- Muu, mikä _____?

Koetko, että joku toinen henkilö myötävaikutti velkaantumiseen?

- Kyllä
- Ei

Jos kyllä, kuka?

- Vanhempi
- Puoliso
- Ystävä
- Lapset
- Yhtiökumppani
- Muu, kuka _____?

Suunnittelitko talouttanne ennen velkaantumista?

- Kyllä
- Ei

Oletteko olleet aktiivisesti yhteydessä luotonantajiin, kun maksuvaikeuksia ilmeni?

- Kyllä
- Ei

Yritittekö järjestellä uutta maksusopimusta luotonantajan kanssa?

- Kyllä
- Ei

Suostuiko luotonantaja uuteen maksusopimukseen?

- Kyllä
- Ei

Oletteko hoitaneet velkajärjestelyä sovitusti?

- Kyllä
- Ei

Valitkaa seuraavista väittämistä Teille paras vaihtoehto. Kaikkien kysymysten vaihtoehdot ovat samat

(1 = Erittäin paljon samaa mieltä, 2 = Samaa mieltä, 3 = Ei samaa, eikä eri mieltä, 4 = Eri mieltä, 5 = Erittäin paljon eri mieltä)

Koen, että velkaantumiseni oli estettävissä	1	2	3	4	5
Koen, että velkaneuvonnasta oli minulle apua	1	2	3	4	5
Voisin hakeutua uudelleen velkaneuvontaan, jos se olisi tarpeen	1	2	3	4	5
Velkaa ottaessani tiesin, että takaisinmaksu olisi vaikeaa/mahdotonta	1	2	3	4	5
Koen, että yhteydenotto luotonantajiin uuden maksusopimuksen tekemiseksi on helppoa	1	2	3	4	5
Koen, että maksuhäiriö on vaikuttanut negatiivisesti elämääni	1	2	3	4	5
Koen, että maksuhäiriömerkintä sai velkaantumiseni pysähtymään	1	2	3	4	5
Luoton kokonaiskustannukset ovat helposti ymmärrettävissä <i>(kokonaiskustannukset sisältävät korot, käsittelykulut ym. lainaan liittyvät kulut)</i>	1	2	3	4	5
Nykyään seuraan omia menoja ja tuloja	1	2	3	4	5
Nykyään maksan laskuni ajallaan	1	2	3	4	5
Koen, että nykyään minulla on talousasiat kunnossa	1	2	3	4	5
Koen säästämisen hyödylliseksi	1	2	3	4	5
Nykyään säästän säännöllisesti	1	2	3	4	5
Luoton ottaminen tulevaisuudessa on todennäköistä	1	2	3	4	5

Kiitos paljon vastaamisesta, osallistumisesi on hyvin tärkeää!

LIITE 3 Tutkimuslupa

Kainuun sosiaali- ja
terveydenhuollon kuntayhtymä

Tutkimuksen hallinnollinen lupa

1/1

Laatimispv: 31.1.2014

Tutkija		
Nimi <u>Maarit Leimonen</u>	Puhelin _____	
Kotiosoite _____		
Postinro ja -paikka _____		
Mihin tutkimuksen hallinnollinen lupa lähetetään? _____		
Tutkimusta koskevat tiedot		
Tutkimuksen nimi <u>Kulutuskulutot osana velkaantumista</u>		
Tutkimuksen toimeksiantaja / rahoittaja <u>Kainuun Sote / Kainuun talous- ja velkanuorto</u>		
Tutkimuksesta vastaava henkilö ja tutkimuspaikka (nimi, tutkinto, erikoistumisalat, yhteystiedot) <u>Määttä Kirsi, johtava talous- ja velkanuortaja puh. 08-6155 2228</u>		
Tutkimuksen hallinnollinen lupa	Suostun tässä ilmoitetun tutkimustyön suorittamiseen Kainuun sote -kuntayhtymässä johtamani tulosalueen/ vastuualueen / tulosyksikön mahdollisuuksien puitteissa. Mikäli kysymyksessä on kuntayhtymän / tulosalueiden/vastuualueiden yhteistyöprojekti, tarvitaan kaikkien os. tahojen esimiesten allekirjoitus. Kainuun sote -kuntayhtymässä lausuntohakemuksen allekirjoittavat hallintoylläkäri ja tutkimukseen osallistuvien tulosalueiden/ vastuualueiden esimiehet sekä tulosyksikön päällikkö.	
	Päiväys: _____ Päiväys: <u>4.2.2014</u>	
	Hallintoylläkäri Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon -kuntayhtymä Nimen selvennys _____	Tulosalueen vastuualueen esimies Nimen selvennys <u>Kalevi Yliniemi</u> arvo/ammatti <u>hallintojohtaja</u>
	Päiväys: _____ Päiväys: <u>7.2.2014</u>	
	Tulosalueen/ vastuualueen esimies Nimen selvennys _____	Tulosyksikön päällikkö Nimen selvennys <u>Kirsi Määttä</u>
	arvo/ammatti _____	arvo/ammatti <u>joht. talous- ja velk. nuortaja</u>
☐ Tyhjennä lomake ☐ Tulosta lomake		

Osoite
Urho Kekkosenkatu 2 - 4
87100 KAJAANI

Puhelin
08 615 61 / vaihde
Telefax
08 6155 4270

Y-tunnus
2496986-0

Pankki
Iban
FI08 8119 9710 0089 72
BIC DABAFIHH

Sähköpostiosoite
nimi.sukunimi@kainuu.fi

Internet
www.kainuu.fi